

Filozofická fakulta
Univerzita Karlova v Praze

Ústav translatologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jan Tichý

Komentovaný překlad IX. kapitoly „The Rise of Terrorism“
z *The Crisis of Islam*

Commented Translation of Chapter IX. “The Rise of Terrorism”
from *The Crisis of Islam*

Praha, 2011

Vedoucí práce:
Mgr. Nad'a Abdallaová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí své bakalářské práce, Mgr. Nadě Abdallaové, za veškeré odborné rady a cenné připomínky, kterými k finální podobě této práce přispěla.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. 7. 2011

podpis

ABSTRAKT A KLÍČOVÁ SLOVA

Cílem této práce je překlad IX. kapitoly „The Rise of Terrorism“ z knihy Bernarda Lewise *The Crisis of Islam* z angličtiny do češtiny a následná analýza překladu a zdrojového textu ve formě komentáře. Teoretická část zahrnuje analýzu zdrojového textu, typologii překladatelských problémů, typologii posunů v překladu a popis zvolené metody překladu. K práci je přiložena kopie zdrojového textu.

Klíčová slova: překladatelská analýza, překladatelská metoda, překladatelský posun, kulturní a stylistická (ne)ekvivalence, substituce, naturalizace, exotizace, transkripce

The aim of the present thesis is to translate Chapter IX. “The Rise of Terrorism” from Bernard Lewis’s *The Crisis of Islam* from English into Czech and to lay out an analysis of the translation and the source text. The theoretical part includes source text analysis, typology of translation problems, typology of translation shifts and description of the selected translation method. A copy of the source text is attached.

Key words: translation analysis, translation method, translation shift, cultural and stylistic (non-)equivalence, substitution, naturalization, exotization, transcription

OBSAH

Úvod	6
1. Shrnutí knihy.....	7
2. Vlastní text překladu.....	9
3. Komentář k překladu	24
3.1 Překladatelská analýza zdrojového textu	24
3.2 Neekvivalence a problémy v překladu	30
3.3 Typologie posunů	47
3.3.1 Konstitutivní posun	48
3.3.2 Individuální posun	49
3.3.3 Tematický posun	50
3.3.4 Překladatelské tendence podle Jiřího Levého	51
3.4 Metoda překladu.....	53
4. Závěr.....	54
Bibliografie	55

ÚVOD

Pro bakalářský překlad byla zvolena devátá kapitola „The Rise of Terrorism“ z knihy *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror* od Bernarda Lewise, emeritního profesora blízkovýchodních studií na Princetonské univerzitě ve Spojených státech amerických. Lewis se v mnohých svých publikacích zabývá vztahem islámu a západního světa, ale jeho specializací je zejména historie islámu, včetně souvisejících minoritních hnutí. Kromě této knihy je autorem mnoha jiných, například *The Political Language of Islam* (Chicago, 1988), *The Assassins* (Londýn, 2005) nebo *Islam and the West* (New York, 1993), a překládá také poezii z klasické arabštiny, turečtiny, perštiny a hebrejštiny.¹

Přestože je kniha poměrně komplexním úvodem do studia vztahu islámu a západní civilizace, je určena širšímu publiku, text je prostý akademického žargonu a je velmi dobře srozumitelný. Autor v zájmu stručnosti občas odkazuje ke známějším konceptům či událostem bez hlubšího vysvětlení a soustředí se na jádro argumentu, takže daní za stručnost a přehlednost textu je předpoklad určitého vzdělání na straně čtenáře nebo minimálně schopnosti potřebná fakta dohledat. Občasné se vyskytující pojmy z právníkové, politické či náboženské terminologie zde na čtenáře nekladou žádné výraznější nároky a v naučném textu se jim lze jen těžko zcela vyhnout. Autor nezaujatě analyzuje problémy současného islámu a současnou podobu islámského terorismu s využitím historických a kulturních fakt, interpretuje některé současné události a zasvěcuje čtenáře do základů politických, kulturních a náboženských studií islámského světa a arabské kultury. Zároveň se snaží objasnit, případně vyvrátit, některé rozšířené mýty a nejasnosti, které s islámem a islámským terorismem souvisejí.

Struktura práce zahrnuje vlastní překlad, po kterém následuje analýza zdrojového textu, typologie překladatelských problémů a posunů při překladu do češtiny a popis metody překladu. Komentář je založen na aplikaci teorie překladu na konkrétní příklady z textu.

¹ Princeton University, "Bernard Lewis," *Department of Near Eastern Studies*, 1.2.2011
<http://www.princeton.edu/~nes/faculty_lewis.html>

1. SHRUTÍ KNIHY

Kniha pojednává o vztahu tzv. „západní civilizace“ a muslimského světa a v souvislosti s tím se snaží objasnit příčiny vzniku a vývoje extrémního islamismu a náboženského terorismu v jeho různých podobách. Autorovým východiskem je fakt, že islámský svět je zmítán mnoha problémy, jakými jsou například rozsáhlá chudoba a despotické vládnoucí režimy. Hledá tedy příčiny těchto problémů a přemýšlí o možných řešeních. Před samotnou analýzou konkrétního problému či interpretací určitých událostí definuje pojmy, které by mohly být zdrojem nedorozumění, a v souvislosti s příslušným tématem upozorňuje na časté chybné interpretace či zažité omyly.

Důraz na historické hledisko se promítá do struktury knihy, která je z velké části organizována chronologicky – od dob života proroka Mohameda přes období chalífátu a pád osmanské říše až po kolonizaci Blízkého východu a události nedávné doby včetně útoků na Světové obchodní centrum. Autor zmiňuje klíčová východiska koránu či Prorokovy tradice, zmiňuje sporné aspekty a neustále upozorňuje na stanoviska většinového islámu v kontrastu se stanovisky fundamentalistických či teroristických skupin. Kromě toho upozorňuje na významné kulturní rozdíly, jako například odlišné vnímání sekularizace státní správy a jiných sfér veřejného života nebo kontrast mezi identifikací na náboženském či genealogickém základě, typickou pro Blízký východ a muslimy, a západním konceptem národního státu a státní příslušnosti. Neopomíná přitom důležité faktory jako je například intervence evropských impérií v oblasti Blízkého východu. Důležitou pozici zde mají také myšlenky panislamismu, popř. panarabismu, ze kterých vychází některá fundamentalistická či extremistická hnutí.

Ve třetí kapitole se Lewis pokouší na historickém základě vysvětlit, proč fundamentalisté vnímají Spojené státy americké jako nejvyššího nepřítele. Probírá příčiny dogmatického odmítání modernizace a vznik myšlenky návratu k „čistému“ islámu z dob proroka Mohameda, kterou reflektuje zejména fundamentalistické učení wahhábismu. Uvádí jaké události vedly k tomu, že se wahhábismus zařadil mezi nejvýznamnější proudy islámu (obzvláště v souvislosti se saúdskými vládci a jejich nadvládou nad územím Hidžázu a finančními prostředky z vývozu ropy) a zmiňuje význam a principy šíření wahhábismu v dnešní době.

V poslední kapitole se věnuje zejména terorismu, a to jak v rámci islámského světa, tak v souvislosti s událostmi v Evropě a Americe. Popisuje různé formy náboženského extremismu, zabývá se motivací teroristů a transformací jejich metod od dob středověku po současnost, včetně relativně mladého konceptu sebevražedných atentátníků, a vykládá některé dávné i nedávné události. Zmiňuje také mnohá již zaniklá menšinová islámská hnutí, jelikož některá z nich slouží současným teroristům jako inspirace, a není opomenut ani vliv evropských nacionalistických teroristických skupin aktivních v 19. století. Mnoho prostoru je věnováno otázce ospravedlnitelnosti sebevražedného terorismu v kontextu islámských posvátných textů, na které se teroristé často odkazují, přičemž je zdůrazněna škodlivost těchto myšlenek a činů jak pro Západ, tak pro muslimský svět.

2. VLASTNÍ TEXT PŘEKladu

KAPITOLA IX: VZESTUP TERORISMU

Většina muslimů nejsou fundamentalisté a většina fundamentalistů nejsou teroristé, avšak většina současných teroristů jsou muslimové a jako muslimové se také hrdě prezentují. Ostatní muslimové si vcelku pochopitelně stěžují, když média hovoří o teroristických aktivitách a hnutích jako „islámských“, a ptají se, proč nejsou irští nebo baskičtí teroristé a teroristická hnutí také označováni jako „křesťanští.“ Odpověď je nasnadě: tato hnutí se sama za křesťanská nepovažují. Stížnosti muslimů jsou pochopitelné, ale neměly by být adresovány médiím, nýbrž těm, o kterých zprávy pojednávají. Usáma bin Ládín a jeho přívrženci z organizace Al-Káida možná nereprezentují islám – mnohé z jejich prohlášení a činů jsou dokonce v přímém rozporu s jeho základními principy a učením – ale pocházejí z muslimské civilizace, stejně jako Hitler a nacisté pocházeli z křesťanské civilizace, a je tedy třeba na ně také nahlížet v příslušném kulturním, náboženském a historickém kontextu.

V současné době je aktuálních několik forem islámského extremismu. Nejznámější z nich je subverzivní radikalismus Al-Káidy a dalších jí podobných skupin, preemptivní fundamentalismus Saúdské Arábie a institucionalizovaná revoluce vládoucí íránské hierarchie. Všechny tyto případy z islámu v určitém smyslu vycházejí, ale některé z nich se svému původu velice vzdálily.

Všechny tyto rozdílné extremistické skupiny se snaží svou činnost posvětit tím, že se zbožně odvolávají na islámské texty, zejména korán a Prorokovy tradice, a všechny tři tvrdí, že zastupují správnější, čistší a autentičtější islám, než ten, který v současnosti praktikuje drtivá většina současných muslimů, a který podporuje většina náboženských vůdců (i když ne všichni). Jsou však velice selektivní při volbě a interpretaci posvátných textů. Například při posuzování výroků proroka Mohameda opouštějí zavedené metody prověřování věrnosti a pravosti ústně předávaných tradic vypracované právníky a teology, a místo toho přijímají nebo dokonce i odmítají posvátné texty podle toho, zda jsou či nejsou v souladu s jejich vlastními dogmatickými a militantními stanovisky. Někteří dokonce neváhají zavrhnout některé verše z koránu jako odvolané či nahrazené. Argumentují při tom tím, že verše zjevené v prvních letech Prorokovy mise mohou být nahrazeny pozdějšími, podle všeho zralejšími, zjeveními.

Dobrým příkladem takové odchylky je známá fatwa vyhlášená 14. února 1989 ajatolláhem Chomejním nad spisovatelem Salmanem Rushdiem kvůli jeho románu *Satanské verše*. V této fatwě Chomejní vzkazuje „všem horlivým muslimům na celém světě, že autor této knihy, [...] jež byla napsána, vytištěna a vydána jako útok na islám, Proroka a korán, jakož i ti, kteří se podíleli na jejím vydání, a kteří si byli vědomi jejího obsahu, jsou tímto odsouzeni k smrti. Tímto vyzývám všechny horlivé muslimy k rychlému odstranění těchto osob, ať už je naleznou kdekoliv, aby se už nikdo další neodvážil napadat islámské svátosti. Kdokoliv bude na této cestě zabit bude považován za mučedníka.“¹ Islámská dobročinná nadace v Teheránu k příslibu ráje přidala za zabití Salmana Rushdieho odměnu ve výši 20 milionů tumánů (což bylo v té době podle oficiálního kurzu okolo 3 milionů amerických dolarů a okolo 170 000 amerických dolarů v přepočtu podle parity kupní síly) pro Íránce, případně 1 milion amerických dolarů pro cizince. O několik let později nadace zatím nevyplacenou odměnu ještě zvýšila.

Není překvapením, že mnoho neinformovaných čtenářů v západním světě získalo dojem, že vyhlášení fatwy je v islámském světě obdobou vypsání odměny za zavraždění vybrané oběti. Podobně jako *madrassa* získalo slovo *fatwa* v běžném mezinárodním užití zcela negativní konotace, což je ovšem kolosální nesmysl. Fatwa je technickým termínem islámské jurisprudence pro právní názor nebo usnesení ve věci právního argumentu. V právu šaría jde o ekvivalent pojmu *responsa prudentium*, známého z římského práva. Islámský právní znalec oprávněný k vyhlášení fatwy se nazývá *mufti*, což je příčestí činné ze stejného slovního základu. Když ajatolláh Chomeiní použil fatwu k vyhlášení rozsudku smrti a najmutí vraha, velmi výrazně se vzdálil od standardní islámské praxe.

Odchylka nespočívá pouze v rozhodnutí a rozsudku, ale i v charakteru obžaloby. Urážka Proroka, ze které byl Rushdie obžalován, je samozřejmě v muslimském právu trestný čin a juristé se jí poměrně detailně věnují. Většinou se zabývají situací, kdy Proroka urazí nemuslimský státní příslušník muslimského státu, a definici tohoto deliktu, pravidlům důkazního řízení a otázce vhodného trestu věnují značnou pozornost. Výrazně přitom upozorňují, že by takové obvinění nemělo být užito jako prostředek osobní msty, a vyžadují důkladné přezkoumání důkazů před vyslovením verdiktu či odsouzením obviněného. Podle většinového názoru je dostatečným trestem bičování a odnětí svobody, přičemž

¹ Plné znění fatwy bylo zveřejněno v tehdejším íránském a mezinárodním tisku.

přísnost bičování a délka odnětí svobody záleží na závažnosti konkrétního případu. O situaci, kdy Proroka urazí muslim, se uvažuje zřídka a takové případy musí být velmi vzácné. Pokud na tuto diskuzi dojde, obvyklé stanovisko je, že se takový čin rovná apostázii.

Právě tato konkrétní obžaloba byla vznesena proti Salmanu Rushdie. Apostázie je v muslimském právu závažný delikt a pro muže znamená trest smrti. Důležitý je zde však výraz „právo.“ Islámská jurisprudenc je systémem práva a spravedlnosti, ne lynčování a teroru, a stanovuje procedury, podle kterých je obviněná osoba postavena před soud, konfrontována se žalobcem a má možnost obhajoby. Poté soudce vyřkne rozhodnutí, a pokud shledá obviněného vinným, vynese rozsudek.

Existuje však alternativní stanovisko zastávané menšinou juristů, podle něhož je přečin muslima, který urazí Proroka, tak velký, že je možné, ne-li nutné, upustit od formálních náležitostí obžaloby, soudního řízení a odsouzení, a rovnou přistoupit k popravě. Tento názor vychází z výroku, který je připisován Prorokovi, ale rozhodně není všeobecně uznáván jako pravý: „Pokud mne kdokoliv urazí, musí jej muslim, jenž to uslyší, okamžitě zabít.“ Dokonce i mezi těmi juristy, kteří pravost tohoto výroku uznávají, panují neshody. Někteří trvají na tom, že je zapotřebí nějakého oficiálního procesu nebo autorizace a že okamžitá poprava bez této autorizace je vražda a jako taková by měla být potrestána. Podle jiných je ze zachovaného znění výroku jasné, že zkrácené řízení a okamžitá poprava rouhače je nejen zákonná, ale dokonce povinná, a protizákonné je tedy její nevykonání. Dokonce i ti nejpřísnější a nejextrémnější z klasických juristů požadují, aby muslim zabil jedině toho, kdo urazí Proroka přímo v jeho doslechu a přítomnosti. O nájemné vraždě za nepřímou urážku ve vzdálené zemi neříkají nic.

Posvěcení vraždy obsažené v Chomejního fatwě se v ještě pokročilejší formě vyskytuje v praktikách a kultu sebevražděných atentátníků.

Historické záznamy ukazují, že přístup muslimů k válce se nijak výrazně neliší od přístupu křesťanů nebo přístupu židů ve velmi dávných a velmi nedávných dobách, kdy pro ně tato volba byla aktuální. Zatímco muslimové snad o něco častěji než křesťané válčili proti stoupencům jiných náboženství, aby je dostali do sféry vlivu islámu, křesťané (s významnou výjimkou křížových výprav) měli spíše sklon k vnitřním náboženským konfliktům proti těm, které považovali

za schizmatiky nebo kacíře. Zejména kvůli politické a vojenské angažovanosti svého Zakladatele nahlíží islám na podstatu společenských a státních vztahů poněkud pragmatičtěji, než Nový zákon. Jeho pozice má blíže ke Starému zákonu a doktríně pobití Amáleka, než k prorokům a jejich evangeliím. Muslimům není přikázáno nastavit druhou tvář, ani překout své meče na radlice a svá kopí na vinařské nože (Izajáš 2:4). Tato nařízení křesťanům samozřejmě nezabránila v řadě krvavých náboženských válek v rámci křesťanských států a expanzivních válek mimo ně.

Tím se dostáváme k širšímu problému, kterým je přístup náboženství k moci a násilí a konkrétně k terorismu. Mnozí věřící se na svou víru odvolávali při vykonávání vražd, jak v malém tak ve velkém měřítku. Dva výrazy spojené s takovými hnutími ve východních náboženstvích se dokonce dostaly do angličtiny: *thug* (lupič, násilník) z Indie a *assassin* (úkladný vrah) z Blízkého východu. Oba nám připomínají fanatické náboženské sekty, které uctívaly boha vražděním těch, jež považovaly za nepřátele své víry.

Praxe a následně teorie úkladné vraždy se v muslimském světě objevila velmi brzy, a sice během sporů o politické řízení muslimské komunity. Z prvních čtyř chalífů byli tři zavražděni – druhý rozzlobeným křesťanským otrokem, třetí a čtvrtý zbožnými muslimskými vzbouřenci, kteří se považovali za vykonavatele boží vůle. V akutní podobě tento problém vyvstal roku 656 n.l., kdy muslimští rebelové zavraždili třetího chalífu Uthmána. První z následné série občanských válek proběhla kvůli sporu o tom, zda se jeho vrazi řídili božím příkazem, či jej naopak neuposlechli. V islámském právu a tradici je povinnost poslušnosti k islámskému vládcovi jasně stanovena, ale jsou také citovány dva výroky připisované Prorokovi: „Poslušnost neznamená hřích“ a „Neuposlechněš stvoření proti jeho stvořiteli.“ Pokud vládce nařídí něco, co je v rozporu s Božími zákony, povinnost poslechnout se mění v povinnost neposlechnout. Koncept tyranovraždy (ospravedlněné odstranění tyrana) nebyl vynálezem muslimů – šlo o pojem známý již ve starověku mezi Židy, Řeky i Římany, a ti, kteří tyranovraždu vykonali, byli často považováni za hrdiny.

Členové muslimské sekty známé jako Asasíni (z arabského *Hašišíja*), která byla aktivní v Íránu a potom v Sýrii od 11. do 13. století, byli pravděpodobně první, kdo kolem tohoto činu, jenž po nich byl pojmenován, vystavěli systém a ideologii. Navzdory všeobecnému přesvědčení nebyly jejich aktivity primárně zaměřeny

proti křižákům, ale proti muslimským vládcům, které Asasíni považovali za bezbožné uzurpátory. V tomto smyslu byli pravými předchůdci mnoha z dnešních představitelů takzvaného islámského terorismu, z nichž někteří se k nim přímo hlásí. Jméno *Hašišíja*, asociující význam „uživatel hašiše“, dostali od svých muslimských nepřátel. Sami se nazývali *fidajín*, z arabského *fidají* – ten, který je pro věc ochoten obětovat život.

Po porážce a potlačení Asasínů ve třináctém století se tento výraz přestal používat. V polovině devatenáctého století ho obnovila malá skupina tureckých spiklenců, která plánovala svrhnout a snad i zavraždit sultána. Spiknutí bylo odhaleno a jeho účastníci uvězněni. Poté se tento výraz objevil v Íránu u takzvaných *Fidaijan-i Islam* (islámští fidajíni), teheránské nábožensko-politické teroristické skupiny, která mezi lety 1943, kdy její aktivity začaly, a 1955, kdy byla potlačena, spáchala mnoho politických atentátů. Po neúspěšném pokusu o vraždu premiéra v říjnu 1955 byli její členové uvězněni a trestně stíháni a jejich vůdci byli popraveni. Do třetice byl pak tento výraz oživen militantním křídlem Organizace pro osvobození Palestiny a od 60. let minulého století některými teroristickými aktivisty z palestinských organizací.

Asasíni se od svých současných nástupců lišili ve dvou ohledech: ve výběru zbraní a ve výběru obětí. Obětí byl vždy jedinec, vysoce postavený politický, vojenský či náboženský vůdce, jenž byl považován za zdroj zla. Zabit byl jen a pouze on. Takové počínání bychom ze současného hlediska nenazvali terorismem, ale spíše cíleným atentátem. Zbraň byla pokaždé stejná: dýka. Asasíni opovrhovali jedy, kušemi a jinými zbraněmi, které mohly být použity na dálku. Asasín také neočekával, že svůj čin přežije; dokonce po tom snad ani netoužil, jelikož mu jeho počínání mělo přinést věčné blaho. Za žádných okolností však nepáchal sebevraždu – zemřel jedine rukou nepřítele. Asasíni byli nakonec poraženi vojenskými výpravami, které dobyly jejich pevnosti a základny v Íránu a Sýrii, tedy v zemích, kde byli nejaktivnější. Je docela dobře možné, že současní „asasíni“ budou poraženi podobným způsobem, ale cesta to bude dlouhá a trnitá. Středověcí Asasíni byli extremistická sekta, velmi vzdálená hlavnímu proudu islámu. To o jejich současných napodobitelích neplatí.

Ve dvacátém století se tyto aktivity na Blízký východ vrátily, i když v jiné podobě a za jiným účelem, a terorismus prošel několika fázemi. V posledních letech

britského impéria čelila Británie ve svých blízkovýchodních državách teroristickým hnutím spojeným se třemi rozdílnými kulturami: Řekové na Kypru, Židé v Palestině a Arabové v kolonii Aden. Všechna tři hnutí jednala spíše z nacionalistických než z náboženských pohnutek, a ačkoliv se jejich původ a politické poměry výrazně lišily, jejich taktika byla obdobná. Snažili se imperiální mocnost přesvědčit, že zůstat v příslušné oblasti se kvůli ztrátám na životech nevyplatí. Jejich metodou bylo útočit na vojenské a v menší míře administrativní budovy a posádky a všechna operovala pouze na svém území, přičemž se obvykle vyhýbala civilním škodám. Všechna tři ve svém snažení uspěla.

Moderní teroristé zabíjení nevinných, nezúčastněných civilistů za vedlejší škody nepovažují – je to pro ně prvořadý cíl. Protiútok proti teroristům, kteří samozřejmě nenosí uniformy, se taktéž nevyhnutelně dotkne civilistů. Výsledné rozostření hranic je teroristům a jejich sympatizantům nesmírně užitečné.

Díky rychlému rozvoji médií, zejména televize, nejsou novější formy terorismu zaměřeny na zmaření konkrétních nepřátelských cílů, ale na ovlivnění názoru světové veřejnosti. Jejich primárním záměrem není porazit nebo oslabit vojenskou sílu nepřítele, ale získat publicitu a vyvolat strach, tedy psychologické vítězství. Stejný druh terorismu praktikovalo mnoho evropských skupin, zejména v Německu, Itálii, Španělsku a Irsku. K nejúspěšnějším a nejvytrvalejším v těchto aktivitách patří Organizace pro osvobození Palestiny (OOP).

Tato organizace byla založena v roce 1964, ale důležitou se stala v roce 1967 po porážce arabské koalice v Šestidenní válce. Běžné válčení selhalo, takže bylo na čase vyzkoušet jiné metody. V této formě ozbrojeného boje nebyly cílem vojenské či vládní objekty – ty jsou zpravidla příliš dobře střežené – ale veřejná místa a shromáždění, která jsou z drtivé většiny civilní a oběti nemusí mít s daným nepřítelem nic společného. Příkladem této taktiky je třeba únos tří letadel (jedno švýcarské, druhé britské, třetí americké) do Ammánu v roce 1970, vražda izraelských atletů na olympiádě v Mnichově v roce 1972, obsazení saúdskoarabské ambasády v Chartúmu a vražda dvou Američanů a belgického diplomata v roce 1973 nebo únos italské výletní lodi Achille Lauro v roce 1985 a vražda postiženého pasažéra. Další útoky byly namířeny proti školám, nákupním centrům, diskotékám a dokonce i cestujícím čekajícím ve frontách na evropských letištích. Tyto a další operace OOP velmi úspěšně splnily svůj bezprostřední účel: dostaly se na titulní stránky novin a televizní obrazovky. Získaly také značnou podporu někdy i na

neočekávaných místech a zajistily pachatelům v dramatu mezinárodních vztahů přední role. Není tedy divu, že jejich příklad následovali jiní. Arabští teroristé ze 70. a 80. let minulého století dali jasně najevo, že vedli válku z arabských či palestinských nacionalistických důvodů, nikoliv pro islám. Významná část vůdců a aktivistů OOP byli dokonce křesťané.

Přes veškeré mediální úspěchy však OOP nijak výrazně neuspěla tam, kde na tom skutečně záleželo – v Palestině. Ve všech ostatních arabských zemích nacionalisté svých cílů, tedy porážky a odchodu cizích vládců a nastolení národní suverenity s vlastní vládou, dosáhli.

Svoboda a nezávislost byly nějaký čas užívány jako víceméně synonymní a zaměnitelné výrazy. První zkušenosti s nezávislostí však ukázaly, že šlo o nešťastný omyl. Nezávislost a svoboda jsou dvě rozdílné věci a dosažení jednoho častokrát znamená konec druhého – nahrazení cizího tyrana místním tyranem, který je v despotickém vládnutí zběhlejší, znalejší místních poměrů a má ještě méně zábran.

Potřeba nového vysvětlení problémů a nové strategie, jak je vyřešit, byla stále naléhavější. Obojí bylo nalezeno v náboženském cítění a identitě. Takové rozhodnutí nebylo žádnou novinkou. Když evropská impéria v první polovině devatenáctého století obsazovala islámské země, nejvýznamnější vzdor proti jejich postupu byl podnícen a definován právě náboženstvím. Francouzi v Alžírsku, Rusové na Kavkaze i Britové v Indii čelili velkým náboženským povstáním, která potlačili až po dlouhém a náročném boji.

Další fáze náboženské mobilizace začala hnutím, které je v jazycích Západu známé jako panislamismus. Objevilo se v 60. a 70. letech 19. století a pravděpodobně částečně vycházelo z příkladu Německa a Itálie, které si tehdy úspěšně vybojovaly národní sjednocení. Jejich muslimští současníci a napodobitelé samozřejmě sebe i své cíle definovali na náboženském a komunitním základě, nikoliv na základě nacionalistických či vlasteneckých idejí, jelikož ty jim tehdy byly cizí a vzdálené. S šířícím se evropským vlivem a vzděláním se však tyto myšlenky v muslimských zemích uchytily a nějaký čas dominovaly tamějším diskuzím i konfliktům. Náboženská identita a oddanost byly i přes to stále hluboce vnímány a projevíly se v několika náboženských hnutích, zejména v Muslimském bratrstvu. Značné nezdary sekulárních ideologií vlily těm náboženským novou krev do žil, a

zmíněná hnutí převzala zbraně (a s nimi i mnoho válečníků) od neúspěšných nacionalistů.

Pro fundamentalisty jsou územní záležitosti důležité stejně jako pro nacionalisty, ale trochu odlišným, méně smířlivým, způsobem. Fundamentalisté obecně například nepřistoupí na možnost míru či kompromisu vůči Izraeli a jakýkoliv ústupek je pro ně jen krokem ke konečnému řešení – zrušení Státu Izrael, návratu země do rukou jejích pravých vlastníků, tedy palestinských muslimů, a smrti či odchodu vetřelců. Toto by však v žádném případě nároky fundamentalistů neuspokojilo. Usilují o veškerá sporná území, a dokonce i jejich získání by bylo pouze dalším krokem na cestě k dlouhodobějšímu konečnému boji.

Hodně ze staré taktiky se zachovalo, jen ve výrazně průbojnější formě. Náboženští teroristé se poučili vítězstvími i porážkami nacionalistů dvacátého století a převzali a vylepšili jejich metody, což se týká zejména toho, že neberou žádné ohledy na možné civilní oběti. Tato bezohlednost nabyla nových rozměrů v teroristické kampani, kterou počátkem 90. let minulého století odstartoval Usáma bin Ládín. Prvním větším incidentem bylo bombardování dvou amerických ambasad ve východní Africe v roce 1998. Za účelem zabítí dvanácti amerických diplomatů byli teroristé ochotni zmasakrovat více než dvě stě Afričanů – mezi nimi mnoho muslimů – kteří se na místě náhodou octli. Arabsky psaný fundamentalistický magazín *Al-Sirát al-Mustaqím*, vydávaný v pensylvánském Pittsburghu vyslovil v prvním čísle po útocích zármutek nad smrtí „mučedníků“, kteří v této operaci obětovali své životy, a zveřejnil jejich jména, dodaná velitelstvím Al-Káidy v pákistánském Pěšávaru. Autor v textu dále vyjádřil přání, ať „Bůh dá, že se s nimi shledáme v ráji.“ Stejná neúcta k lidskému životu, jen v nesrovnatelně větším měřítku, stála za realizací útoků v New Yorku a Washingtonu 11. září 2001.

Klíčovou byla v těchto operacích postava sebevražedného teroristy, což byla v určitém směru inovace. Nacionalističtí teroristé z 60. a 70. let se obecně snažili nezemřít spolu se svými oběťmi a své útoky vykonávali z bezpečné vzdálenosti. Pokud měli tu smůlu, že byli chyceni, jejich organizace zpravidla a občas úspěšně usilovaly o jejich propuštění tak, že zajaly rukojmí a vyhrožovaly, že jim ublíží nebo je zabijí. Pro dřívější nábožensky motivované vrahy, zejména pro Asasíny, přežití operace žádoucí nebylo, ale sebevraždu přímo nepáchali. Totéž můžeme říct o

iránských dětských vojácích ve válce proti Iráku v letech 1980–1988, kteří kráčeli minovými poli, ozbrojeni pouze svými pasy do ráje, aby pročistili cestu běžným jednotkám.

Se skutečně sebevražednými misemi v pravém slova smyslu podle všeho přišly náboženské organizace jako Hamás nebo Hizballáh, které mnoho takových akcí vykonaly po roce 1982 v Libanonu a Izraeli. Pokračovaly v 80. a 90. letech, kdy se objevila odezva i v dalších oblastech, například ve východním Turecku, v Egyptě, v Indii a na Srí Lance. Podle dostupných informací se zdá, že kandidáti zvolení pro tyto mise byli zpravidla chudí mladí muži, často pocházející z uprchlických táborů. Byla jim přislíbena dvojitá odměna – v posmrtném životě ony detailně popsané rajske rozkoše a na tomto světě finanční dary či pravidelné příspěvky jejich rodinám. Pozoruhodnou inovací bylo užití žen jako sebevražedných atentátnic kurdskými teroristy v Turecku v letech 1996–1999 a poté Palestinci od ledna 2002.

Na rozdíl od středověkých džihádistů a úkladných vrahů, kteří byli ochotni čelit jisté smrti v zajetí nepřátel, zemřou dnešní sebevražední teroristé vlastní rukou. Vystává důležitá otázka, zda je toto jednání v souladu s učením islámu. Islámské zákoníky vidí sebevraždu velice jasně – jde o závažný hřích, který bude potrestán věčným zatracením v podobě nekonečného opakování činu, kterým se sebevrah sprovodil ze světa. Zřetelně to vyplývá z následujících úryvků z Prorokovy tradice:

Prorok pravil: Kdokoliv se sám zabije pomocí ostří, bude tím ostřím mučen v plamenech pekelných.

Prorok také pravil: Kdo sám sebe zardousí, bude se rdousit i v Pekle a kdo se ubodá, bude sám sebe bodat v Pekle [...] Kdo se svrhne ze skály vstříc smrti, svrhne se také na věky věků do plamenů pekelných. Kdo se otráví jedem, bude mít svůj jed v Pekle stále při sobě a bude jej pít na věky věků. [...] Kdo sám sebe zabije jakýmkoliv způsobem, bude stejným způsobem trýzněn v Pekle [...] Kdo sám sebe zabije jakýmkoliv způsobem na tomto světě bude stejným způsobem trýzněn v den vzkříšení.²

² Tyto a jim podobné tradice lze najít ve standardních sbírkách hadísů, například Sahíh al-Bucharí, *Recueil de Traditions Mahométones*, 1. část, ed. M. Ludolf Krehl (Leiden, 1862), str. 363; 2. část (Leiden, 1864), str. 71, 124, 243, 253–254, 320, 364. Pro podrobnější analýzu viz pojednání Franze Rosenthala „On Suicide in Islam,” vyšlo v *Journal of the American Oriental Society*, 66. díl (1946), str. 239–259.

Rané autority jasně rozlišují mezi situací, kdy válečník čelí jisté smrti v rukou nepřítele, a smrtí vlastní rukou. Velmi raná tradice z kategorie známé jako hadís kudsí, tedy výrok Proroka citujícího samotného Boha, dává výborný příklad. Prorok byl přítomen, když se muž smrtelně raněný ve svaté válce zabil, aby si zkrátil utrpení. Bůh na to pravil: „Můj služebník mě předešel, když si svou duši vzal vlastní rukou. Nebude mu tedy dovoleno vstoupit do ráje.“ Podle jiné rané tradice se Prorok nad tělem muže, který sešel ze světa vlastní rukou, odmítl pomodlit.³

Útoky z 11. září a jim podobné akce se vyznačují dvěma rysy: ochotou pachatelů spáchat sebevraždu a nemilosrdností těch, kteří je vysílají, a to jak ve vztahu k samotným vyslancům, tak k nesčetným obětem. Mohou být tyto činy ospravedlněny islámem?

Na to je nutné odpovědět jednoznačným ne.

Chladnokrevný masakr tisíců lidí ve Světovém obchodním centru včetně mnoha cizinců, z nichž někteří byli muslimové z muslimských zemí, nemá žádnou oporu v islámských doktrínách ani v islámském právu a v historii islámu nemá precedent. Takto nevybíravých a záměrně krutých činů nenajdeme mnoho ani v celé historii lidstva. Nejde jen o zločiny proti lidskosti a civilizaci – pokud pachatelé těchto zločinů tvrdí, že jednají ve jménu Boha, jeho Proroka a jeho Svaté knihy, jde z muslimské perspektivy také o rouhání.

Reakcí mnoha Arabů a muslimů na útok na Světové obchodní centrum byla hrůza a zděšení ze strašlivé zkázy a krveprolití spolu s hanbou a hněvem, že se takové věci dějí v jejich jménu a ve jménu jejich víry. Takový byl ohlas většiny, ale ne všech. Objevily se zprávy a fotografie z arabských i jiných muslimských měst, kde se lidé v ulicích nad novinkami z New Yorku radovali. Z části za touto reakcí stála závist, která se v umírněnější podobě hojně objevila i v Evropě. Chudí a zoufalí lidé mohli pocítit určitou dávku uspokojení, někteří dokonce radosti, když viděli, jak bohatí, zhýčkaní Američané dostávají lekci.

Reakce arabského tisku na masakr v New Yorku a Washingtonu rozpačitě kolísaly mezi zavrhujícím a souhlasným postojem, podobně jako v případě holocaustu.⁴ V arabských médiích nejsou vzácností následující tři pohledy na holocaust: nikdy neproběhl, je značně zveličován, Židé si ho stejně zasloužili. U poslední varianty někteří odvážnější autoři Hitlerovi ještě vyčítají, že svou práci

³ Citováno mimo jiné ve sbírce *Musnad*, ed. Ibn Hanbal (Káhira, 1313; 1895-1896), 5. část, str. 87.

⁴ Tyto i další zprávy arabských médií zprostředkovává Institut pro výzkum blízkovýchodních médií (Middle East Media Research Institute, Washington, D.C. – www.memri.org)

nedokončil. Že nikdy neproběhly útoky na Světové obchodní centrum zatím nikdo neprohlásil, ačkoliv časem to jistě nebude pro konspirační teoretiky nic nemožného. Současným trendem mezi mnohými (rozhodně však ne všemi) muslimskými komentátory je tvrdit, že žádní Arabové ani muslimové takový čin nemohli spáchat. Místo toho nabízejí jiná vysvětlení a potenciální pachatele, mezi něž patří američtí stoupenci bělošských rasistických hnutí (white supremacy, white militias), samozřejmě s odkazy na Timothyho McVeigha a atentát v Oklahoma City; odpůrci globalizace; evropští, čínští a jiní odpůrci plánovaného raketového štítu; Rusové usilující o pomstu za rozpad Sovětského svazu; Japonci snažící se o opožděnou odvetu za Hirošimu; a tak dále. Jeden novinář dokonce přišel s teorií, že útok zorganizoval prezident Bush, aby odvedl pozornost od svého volebního vítězství „s ubohou menšinou hlasů, která by nestačila ani na zvolení vesnického starosty v Horním Egyptě.“ Tento autor dokonce označuje Colina Powella za komplice obou prezidentů Bushů.

Zdaleka nejčastěji však komentátoři tento zločin s drobnými obměnami připisují tradičním zloduchům – Izraeli, Mosadu (podle některých ve spolupráci s CIA), sionským mudrcům nebo nejlépe prostě jen „Židům“. To jim umožňuje útoky schvalovat a zároveň se od nich distancovat. Motiv připisovaný Židům je očernit Araby a muslimy obecně a rozdmýchat konflikt mezi nimi a Američany. Jistý jordánský novinář přidal další zajímavou verzi – útok spáchaly „sionistické organizace“, aby mohl Izrael zničit mešitu Al-Aksá, zatímco bude zbytek světa soustředěn na Ameriku. Takové vysvětlení nijak nevyvrací, ale naopak podporuje, často projevovaný názor, že útoky – byť odsouzeníhodné – byly pouhou odplatou za americké zločiny. Pravděpodobně nejdramatičtější a nejotevřenější reakce se objevila v týdeníku Hamásu zvaném *Al-Risala* v čísle vydaném v Gaze 13. září 2001: „Alláh vyslyšel naše modlitby.“

Když se rozšířily informace o celém rozsahu hrůz, které operace napáchala, někteří autoři byli ochotni pachatele otevřeně odsoudit a vyjádřit soucit obětím, ale i tak málokdy vynechali příležitost poukázat na to, že si za vše Američané mohou sami. Uváděný seznam amerických prohřešků je dlouhý a podrobný – začíná dobytím, kolonizací a osídlením (samé emotivní výrazy) Nového světa a pokračuje až do současnosti. Stejně podrobný je i seznam obětí americké nenasytlosti a bezohlednosti v Asii, Africe a Latinské Americe.

Usáma bin Ládín dal zřetelně najevo jak tento boj vnímá, když ke svým nepřátelům opakovaně odkazoval jako ke „křížákům“. Jak je známo, křížáci nebyli ani Američané ani Židé, nýbrž křesťané, kteří vedli svatou válku s cílem získat zpět křesťanská posvátná místa. „Dopis Americe“ zveřejněný v listopadu 2002,⁵ jehož autorství je připisováno bin Ládinovi, uvádí poměrně podrobný seznam různých prohřešků spáchaných nejen vládou, ale také lidem Spojených států, a v sedmi bodech popisuje, co je od Američanů požadováno. Za prvé, aby přijali islám; za druhé, aby „zanechali útisku, lhaní, nemorálnosti a zhýralosti“; za třetí, aby pochopili a uznali, že jsou „národem bez zásad a způsobů“; za čtvrté, aby přestali podporovat Izraelce v Palestině, Indy v Kašmíru, Rusy proti Čečencům a vládu v Manile proti muslimům na jižních Filipínách; za páté, aby se „sbalili a odešli z našich zemí.“ Toto mají Američané brát jako radu pro své vlastní dobro, „abychom vás nemuseli posílat zpět v rakvích.“ Za šesté, „přestaňte v našich zemích podporovat zkorumpované vůdce. Nezasahujte do naší politiky a našeho způsobu vzdělávání. Bud' nás nechte být, nebo nás očekávejte v New Yorku a Washingtonu.“ Za sedmé, aby s muslimy jednali „na základě společných zájmů a vzájemného prospěchu namísto politiky podrobování, rozkrádání a obsazování.“ Dokument končí sdělením, že pokud Američané těmito radami pohrdnou, budou poraženi stejně jako všichni předchozí křížáci a potká je „stejný osud jako Sověty, kteří z Afghánistánu uprchli, aby se vyrovnali s vojenskou porážkou, politickým rozvratem, ideologickým úpadkem a ekonomickým krachem.“

Protiamerické argumenty jsou v dokumentu rozvedeny do značných detailů a kromě zmíněného seznamu jednotlivých křivd čítají celou řadu nařčení obecného i konkrétního charakteru. Jejich původ je různorodý a dá se zpravidla vysledovat – odráží ideologie, které v různých obdobích ovlivňovaly blízkovýchodní politiky a jejich názory. Některé myšlenky pochází z éry nacismu, například degenerace a absolutní židovská nadvláda, jiné z období sovětského vlivu, jako třeba kapitalistická nenasytlost a vykořisťování. Mnoho z nich má původ v Evropě nebo dokonce i v Americe a vychází z levé i pravé strany politického spektra: znečišťování životního prostředí a odmítnutí ratifikace Kjótských protokolů, korupce spojená s financováním politických kampaní a privilegování „bílé rasy“. Z pravé strany spektra potom jde o neonacistický, rasistický mýtus, že Benjamin

⁵ Dopis se v listopadu 2002 v plném znění v arabské i anglické verzi masově rozšířil po internetu. Kvůli rozdílům ve stylu a vzhledu je nepravděpodobné, že autorem byl Usáma bin Ládín osobně.

Franklin varoval před židovským nebezpečím. Zločinná role Židů je zdůrazněna téměř ve všech těchto obviněních.

Dokonce i na oslavované přednosti amerického způsobu života je nahlíženo jako na zločiny a hříchy. Svoboda žen značí zhýralost a nakládání se ženami jako se spotřebním zbožím. Svobodné volby znamenají, že si Američané svobodně volí své vůdce, a musejí tedy nést zodpovědnost za jejich zločiny – žádní „nevinní civilisté“ tím pádem neexistují. Nejhorší ze všeho je separace církve a státu: „Jste národ, který si místo ústavy a zákonů dle Božího práva šaría vytváří své vlastní zákony, jak se mu zamane. Oddělujete náboženství od politiky, čímž odporujete čisté přirozenosti, která vkládá absolutní autoritu do rukou Pána – Stvořitele.“ Ve zkratce: „Jste ta nejhorší civilizace v historii lidstva.“ Je pozoruhodné, že se takový soud objevuje v době, kdy jsou stále v živé paměti nacistické a sovětské diktatury, nemluvě o dřívějších tyraniích, o nichž víme z historických záznamů, na které se Usáma bin Ládín a jeho společníci tak často odvolávají.

Hlavním důvodem je, že Amerika je v současnosti považována za vůdce světa různě označovaného jako Západ, křesťanský svět nebo obecněji „Země nevěřících“. V tomto smyslu je americký prezident pokračovatelem dlouhé linie panovníků – byzantských císařů v Konstantinopoli, císařů Svaté říše římské ve Vídni, královny Viktorie a jejích současníků i následníků v Evropě. Stejně jako v minulosti je i dnes svět „nevěřících“ křesťanů jedinou významnou silou, která ztěžuje a zpomaluje Bohem nařízené šíření islámu, ale nemůže nakonec zabránit jeho nevyhnutelnému celosvětovému vítězství.

Založení Al-Káidy a následná série vyhlášení války z úst Usámy bin Ládína bezpochyby znamenaly počátek nové, děsivé fáze v historii jak islámu, tak terorismu. Důvodem pro bin Ládinovy činy, jak sám velmi zřetelně vysvětlil, byla přítomnost Ameriky v Arábii během Války v Zálivu, tedy znesvěcení muslimské Svaté země, a také to, že Amerika použila Saúdskou Arábii jako základnu pro útok na Irák. Jestliže je Arábie symbolicky nejdůležitější lokací v islámském světě, Bagdád, který byl po pět století sídlem chalífátu a dějištěm mnoha slavných momentů v historii islámu, je v těsném závěsu.

Kromě toho bin Ládína poháněl další, možná ještě významnější, motiv. Když v minulosti Muslimové bojující proti Západu potřebovali podporu, povzbuzení a hmotnou či vojenskou pomoc, mohli se vždy obrátit na nepřátele Západu. Ted' tu poprvé za několik staletí žádný takový užitečný nepřítel není. Bin Ládín a jeho

kohorty si brzy uvědomili, že pokud chtějí v současném uspořádání světových sil válčit proti Americe, budou se toho muset chopit sami. V roce 1991, kdy došlo k rozpadu Sovětského svazu, založil bin Ládín se svými stoupenci Al-Káidu, k níž se připojilo mnoho veteránů z války v Afghánistánu. Jejich cíl všem ostatním možná připadal nereálný, ale oni to viděli jinak. Vždyť už přece porazili Rusy v Afghánistánu tak drtivě, že se po jejich odchodu rovnou zhroutil celý Sovětský svaz. Když přemohli supervelmoc, která pro ně vždy byla tou obávanější, měli dojem, že jsou připraveni postavit se té druhé. Podporoval je v tom názor, který mimo jiné opakovaně vyslovil bin Ládín – že Amerika je jenom papírový tygr.

Takové představy poháněly muslimské teroristy už dříve. Jedna z nejpřekvapivějších věcí odhalených v memoárech teroristů, kteří v letech 1979 až 1981 okupovali americkou ambasádu v Teheránu, byla ta, že původně objekt i rukojmí zamýšleli držet jen několik dní. Názor změnili, až když Washington prohlásil, že žádný vážnější zásah proti nim nehrozí. Jak poté sami vysvětlili, rukojmí nakonec propustili pouze proto, že měli strach, že nově zvolený prezident Ronald Reagan k problému přistoupí „jako kovboj“. Bin Ládín a jeho přívrženci takové obavy zjevně nemají, a jejich nenávist není krocena strachem ani respektem. Jako precedenty opětovně uvádějí ústup Američanů z Vietnamu, Libanonu a ze Somálska, což je v jejich očích ten vůbec nejdůležitější příklad. Bin Ládínova vyjádření v rozhovoru s Johnem Millerem pro ABC News dne 28. května 1998 mnohé prozrazují:

V posledním desetiletí jsme byli svědky úpadku americké vlády a slabosti amerických vojáků, kteří dokážou vést studené války, ale na dlouhou válku připraveni nejsou. Ukázalo se to v Bejrútu, kde námořní pěchota po dvou explozích uprchla. Ukázalo se také, že dokážou utéct dříve než za 24 hodin, což se ještě opakovalo v Somálsku. [...] [Naše] mládež byla nízkou morálkou amerických vojáků překvapena. [...] Po několika ranách byli přemoženi a utíkali. [...] Zapomněli, že jsou vládci světa a vůdci nového světového řádu, a na odchodu za sebou vláčeli své mrtvé a ostudnou porážku.

Pro Usámu bin Ládína znamená vyhlášení války Spojeným státům pokračování boje o náboženskou nadvládu nad světem, který začal v sedmém století, a tento moment je pro něj a jeho přívržence příležitostí. Dnešní Amerika je synonymem civilizace, ztělesňuje vůdce *Dár al-Harb* („domu války“) a stejně jako Řím či Byzanc zdegenerovala a morálně upadla, takže může být snadno svržena. Přes všechny své slabiny je však také nebezpečná. Chomejní Spojené státy

výmluvně označil za „Velkého Satana“ a podle členů Al-Káidy jsou právě svody Ameriky a jejího nemravného a zpustlého životního stylu největší hrozbou pro druh islámu, který se snaží mezi ostatní muslimy zavést.

Existují ale tací, které na Americe lákají jiné věci – příslib lidských práv, svobodných institucí a odpovědné, volené vlády. Náročný úkol zavést podobné instituce ve svých zemích podstupuje stále více jedinců a dokonce i některá hnutí. Nejde o nic snadného. Jak známo, mnoho dnešních zkorumpovaných režimů vzniklo jako následek podobných pokusů. Z padesáti sedmi členských států Organizace islámské konference provozuje po delší dobu demokratické instituce pouze jediná – Turecká republika, která i přes značné a přetrvávající obtíže udělala velký pokrok v budování svobodné ekonomiky, společnosti a politického pořádku.

V Iráku a v Íránu, kde jsou vládnoucí režimy silně protiamerické, existují demokratické opozice schopné převzít moc a utvořit vládu. My jakožto obyvatelé takzvaného „svobodného“ světa bychom pro ně mohli mnoho udělat, ale zatím jsme udělali velice málo. Ve většině dalších zemí této oblasti žijí lidé, kteří sdílejí naše hodnoty, sympatizují s námi a chtěli by si zvolit podobný životní styl. Vědí, co je svoboda, a chtějí ji prožívat i doma. Pomoci těmto lidem je pro nás náročnější, ale alespoň bychom jim v jejich snahách neměli bránit. Pokud totiž uspějí, budeme mít přátele a spojence v tom skutečném slova smyslu, ne jen v tom diplomatickém.

Zatím je tu ale naléhavější problém. Pokud se vůdcům Al-Káidy podaří muslimský svět přesvědčit, aby přijal jejich názory a jejich vůdcovství, na obzoru je dlouhý a urputný boj. A to neplatí jen pro Ameriku. Evropa, zejména západní, je v současnosti domovem rozsáhlé a stále rostoucí muslimské komunity, kterou mnozí Evropané začínají pociťovat jako problém, někteří dokonce jako hrozbu. Al-Káida a skupiny s ní spřízněné se dříve či později střetnou s dalšími sousedy muslimského světa – s Ruskem, Čínou nebo Indií – kteří při použití síly proti muslimům a jejich svátostem nemusí být tak zdráhaví jako Američané. Pokud fundamentalistům vyjdou jejich kalkulace a pokud ve své válce uspějí, čeká svět temná budoucnost. Zejména ten islámský.

3. KOMENTÁŘ K PŘEKLADU

3.1 Překladatelská analýza zdrojového textu

Z hlediska textových typů lze zvolený text označit jako převážně popularizační nebo populárně naučný. Nejedná se vyloženě o text odborný, protože po čtenáři nevyžaduje hluboce specializované znalosti a neužívá profesní žargon ani výrazně vysoké množství odborné terminologie. Určité specifické znalosti jsou však pro porozumění textu potřebné – například základní orientace v historické nebo okrajově v právní terminologii a znalost některých historických událostí, nebo minimálně schopnost si výše uvedené dohledat. Těchto nároků však není mnoho a průměrný čtenář se zběžným zájmem o téma nebo o historii obecně by neměl mít s porozuměním textu žádné problémy. Presupozice do větší či menší míry přizpůsobené neodborné veřejnosti jsou typickým rysem textů popularizačních.

Z obecně stylistického hlediska je charakteristická jednoduchá syntax, krátké věty a neutrální, místy dokonce formální, lexikum. Odlišné registry se vyskytují zpravidla jen v citacích (např. specifický knižní jazyk v citacích z koránu, expresivita v citacích z dopisu Americe apod.), kterých se v textu vyskytuje poměrně významné množství. V několika případech je nápadná absence textových konektorů („konjunktů“; výrazů vyjadřujících návaznost mezi intonačně samostatnými jednotkami – větami¹) v povrchové struktuře, což bylo při překladu třeba uvážit. Vztahy mezi větami jsou však zřejmé z kontextu a z kontextem podmíněné „myšlené“ intonace, kterou čtenář podvědomě vnímá i při čtení psaného textu.² Intonace také v některých případech zajišťovala informační členění výpovědi. Občasné řetězce jednoduchých vět bez konektorů, vyjadřujících sémantické a syntaktické vztahy, jsou v souladu se střízlivým až strohým stylem celého textu.

Z funkčního hlediska lze za dominantní funkci textu označit funkci informativní. Ačkoliv nemusí být vždy možné textu jednoznačně přiřadit jednu hlavní funkci, zde je dominance informativní funkce zřejmá a v tomto ohledu se úryvek (jako i celá kniha) blíží definici odborného textu. Popularizační aspekt, tedy v podstatě apelativní funkce, spočívá hlavně v tom, že autor vychází vstříc

¹ Grepl a kol.: 556

² Nord: 126

široké skupině čtenářů a umožňuje jim text chápat i bez hlubších znalostí v oboru. Ačkoliv jsou anglosaské věcné texty obecně více orientovány na čtenáře než texty české (orientované spíše na téma),³ je i u tohoto textu patrné, že nejde vyloženě o odborný text. Určitá persuzivnost prosvítá u několika málo výskytů deontické modality: například „Can these in any sense be justified in terms of Islam? [odst.] The answer *must* be a clear no.“ Některé rysy textu hraničí s funkcí expresivní, například výběr lexika v pasáži „Indeed, there are few acts of comparable deliberate and indiscriminate *wickedness* in human history.“ Expresivní *wickedness* zde má ale spíše funkci zdůrazňující, než aby primárně vyjadřovalo autorův postoj. Vzhledem k tomu, že je text primárně cílen na čtenáře v „západním“ světě, kteří podle všeho sdílejí morální a etický základ, při kterém autor při tomto hodnotovém soudu vychází, zdá se, že i v tomto konkrétním příkladu je významnější funkce informativní (tedy popsat, respektive zdůraznit, rozsah katastrofy).

Celkový posun k větší subjektivitě a snad i apelativnosti je patrný jen v úplném závěru kapitoly, potažmo celé knihy, kde se autor pokouší o jakési obecnější shrnutí vztahu západního a muslimského světa. Zde se poprvé objevují subjektivní rysy a poprvé je explicitně zřejmé, že autorem textu je Američan, respektive občan západního světa. Tento posun se projevuje hlavně odlišnou deixí – *the West* a *the United States* přechází ve *we*, jehož užitím se autor identifikuje jako příslušník výše zmíněných skupin a potenciálně do referenčního rámce zahrnuje i čtenáře (zjevný je i kontrast mezi *what **one** might call* na straně 121 a *what **we** like to call* na straně 140). Pronominální reference na straně 140 je poněkud dvojznačná – *we* potenciálně odkazuje buď ke Spojeným státům nebo k Západu obecně, ačkoliv kontext hovoří ve prospěch obecnější interpretace, tedy „my“, jako svobodný svět:

In two countries, Iraq and Iran, where the regimes are strongly anti-American, there are democratic oppositions capable of taking over and forming governments. **We, in what we like to call the free world**, could do much to help them, and have done little. In most other countries in the region, there are people who share *our* values, sympathize with *us*, and would like to share *our* way of life. [...] It is more difficult for *us* to help those people,

³ Jana Chamonikolasová, „Věcný text v české a anglosaské kultuře,“ *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*, ed. Zbyněk Fišer (Brno: Doplněk, 2005)

but at least we should not hinder them. If we succeed, we shall have friends and allies in the true, not just the diplomatic, sense of these words.⁴

Ačkoliv lze předpokládat, že primárně je příjemcem originálu americký čtenář, je také třeba vzít v úvahu, že vzhledem ke statusu angličtiny jakožto lingua franca mohou být potenciálními příjemci anglického textu čtenáři téměř kdekoli na světě. Kromě zmíněné pronominální reference z pohledu autora jakožto Američana („my“ rovná se „obyvatelé USA“), která se vyskytuje jen v malé části textu, však nic nenasvědčuje tomu, že by kniha byla určena speciálně pro americké publikum. Dá se říci, že reálie třetí kulturní sféry jsou hlavním tématem knihy a dá se předpokládat, že budou podobně vzdáleny příjemci zdrojového textu i příjemci cílového textu. Kulturně specifických konceptů, které by bylo třeba řešit příslušnou překladatelskou strategií (substitucí), je tedy v textu minimum. To platí i pro presupozice cílené specificky na americké čtenáře – v textu jsou patrné jen výjimečně a k explicitaci nebo vysvětlení bylo třeba přistoupit jen v několika málo případech.

Z tohoto hlediska je zde zajímavý výskyt reálií z třetí kulturní sféry, tedy z islámského a arabského světa. Arabská jména a výrazy jsou v originálním textu běžným způsobem transkribovány a přizpůsobeny anglickému pravopisu a anglické fonologii. Pozoruhodné je ale využití vodorovné čárky neboli *macron* (například *ā* nebo *ī*) jako diakritického znaménka pro vyznačení určitých charakteristik arabské samohlásky a také znamének ‘ nebo ’ značících arabské hrdelní hlásky, které nemají v češtině ani angličtině z fonologického hlediska ekvivalent (snad kromě fonetické podobnosti s rázem či *glottal stop*). Při transkripci pro účely běžných publicistických textů se hrdelní hlásky i speciální diakritika indikující kvantitu většinou vynechávají (v angličtině i v češtině) a využívá se jen přirozených prostředků příslušného jazyka. To je patrné z nejběžnějších tvarů frekventovaných výrazů jako *Al-Káida* nebo *al-Kájda*, respektive *Al-Qaeda* či *al-Qaida*. Využití těchto symbolů v tomto textu (např. *Al-Qa’ida* nebo *Hashīshiyya*) je tedy méně obvyklou variantou a je v podstatě „nadstandardní“.

Z hlediska makrostruktury je překládaná kapitola součástí většího celku, a sice celé knihy, sestávající z devíti kapitol, úvodu a doslovu. Za předpokladu, že

⁴ Lewis: 139-140

má čtenář v oboru určitý přehled, je možné ji číst samostatně, protože je tematicky vymezená vůči zbytku. Závěr kapitoly by měl mít velký strukturní význam, jelikož je také závěrem celé knihy. Autor ale nebuduje žádný výrazný klimax a závěrem vlastně pouze rekapituluje myšlenku, která už byla v textu několikrát vyřčena (tj. neblahý vliv terorismu na všechny zúčastněné strany), a z překladatelského hlediska je významný zejména posun k výraznější subjektivitě, jak bylo zmíněno výše. Nejde o umělecký text a překládaná kapitola na předcházející text navazuje zejména tematicky a informačně. Při překladu tedy stačilo zachovat informační ekvivalenci a nebylo třeba použít žádných speciálních strukturních prostředků.

V rámci jednotlivých pojmenovaných kapitol („The Rise of Terrorism“, „The Failure of Modernity“, „Saudi Power and Wahhabi Teaching“ atd.) je text dále rozdělen na menší úseky. Ty jsou graficky oddělené typografickou značkou a vertikální mezerou, tedy výrazněji, než jednotlivé odstavce. Členění do odstavců a těchto vyšších úseků volně reflektuje členění argumentu a při překladu nebyl důvod do něj zasahovat. Struktura argumentu je celkově jasná a přímočará a je podána přehlednou formou. Autor například hojně používá paralelní konstrukce, a to i na nadvětné úrovni: „*Their purpose was to persuade [...]. Their method was to [...]. All three operated only within their own territory [...]. All three succeeded in their endeavors.*“

Každá kapitola je také vybavena poznámkovým aparátem ve formě vysvětlivek na konci celé knihy. Struktura knihy nemá náležitosti odborného nebo výzkumného textu – chybí například bibliografie nebo strukturně odlišená analýza a závěr. Zdroje použitých citací většinou uvedeny jsou, ale často jen formou vnitřní vysvětlivky v textu nebo uvozovací větou, takže bez formálních náležitostí pro citace v odborných textech. Kniha, respektive překládaná kapitola, je tedy spíše komplexním úvodem do problematiky a jejím shrnutím a výše uvedené strukturní prvky zde nejsou třeba. Tyto rysy jsou v souladu s charakteristikou textu popularizačního.

Obrazného jazyka autor využívá velmi střídavě. Efekt ozvláštnění má například následující pasáž: „Followers of many faiths have at one time or another invoked religion in the practice of murder, both *retail and wholesale.*“ Jinak se objevují pouze poměrně konvenční obrazné fráze jako „starring roles in the drama of international relations,“ a to velice zřídka. Celkově je z hlediska

užitého registru text poměrně jednotný. Významnější výjimku tvoří pouze citace z koránu, samozřejmě přeložené do angličtiny, které se vyznačují archaickými a specifickými knižními prvky: „He who drinks poison and kills himself will carry his poison in his hand and drink it in hell for ever and ever.“ Stylistický charakter tohoto úseku utváří archaická konstrukce „He who...“ nebo knižní „for ever and ever“, typické pro náboženské texty.

K žánrově specifickým rysům stylu patří například různé způsoby autorského odkazování k sobě samému. Zde je tato reference zpravidla vyjádřena generickým zájmenem *one* nebo jinou anonymizační strategií (například pasívum). Ve vedlejší větě „If one looks at the historical record [...]“ by mohlo být použito inkluzivního plurálu *we*, který je běžný i v některých odborných textech, ale autor volí formálnější variantu *one*. To je v souladu s celkovým objektivním, neosobním vyzněním textu a charakterem argumentace. Podobně je tomu u fráze „it will be recalled“, která využívá pasívum na rozdíl od adresnějších aktivních frází jako například „as you will/may recall“. Nikde také není užito generického *you*, jehož reference také potenciálně zahrnuje čtenáře, a tímto způsobem ho přímo vyzve k pozornosti či přemýšlení.

Užití fatických výrazů a prostředků přímo adresujících čtenáře slouží zpravidla k udržení pozornosti nebo navázání vztahu mezi autorem a čtenářem – jde o součást „populární“ složky populárně naučných textů. V tomto ohledu je však autorovo neosobní vyjadřování blíže neutrálním až přísně formálním vyjadřovacím prostředkům textu odborného. Zde lze také opět podotknout, že funkce apelativní, která bývá v popularizačních textech do různé míry přítomna, je zde silně marginální a autor zde klade důraz především na funkci informativní (referenční). Tento přístup je zřejmý i v pasážích, kde autor konfrontuje populárně rozšířené mýty a omyly s fakty, jako například následující úryvek:

Like madrasa, the word fatwa has acquired, in common international usage, a wholly negative connotation. This is in fact a monstrous absurdity. Fatwa is a technical term in Islamic jurisprudence for a legal opinion or ruling on a point of law. It is the shari'a equivalent of the *responsa prudentium* of Roman law. [...] In using a fatwa to pronounce a death sentence and recruit an assassin, the ayatollah was deviating very considerably from standard Islamic practice.⁵

⁵ Lewis: 119

Je užito krátkých vět obdobné struktury („X is Y“) a kromě celkově střízlivého stylu je nápadná také již zmiňovaná absence konektorů („This is in fact a monstrous absurdity“ – „což je však kolosální nesmysl“).

Text je psán v souladu s obecnými konvencemi typickými pro americkou angličtinu, které jsou patrné zejména v oblastech interpunkce (dvojitě uvozovky, čárka před posledním členem výčtu – „truer, purer, and more authentic islam“), hláskování (neighbor, plowshare, offense), a jiných konvencí (pořadí dne a měsíce u „February 14“). Uvědomění si použité variety jazyka bylo důležité pro správné porozumění zdrojovému textu, ale vzhledem k typu textu a účelu překladu nebylo třeba tento rozměr textu ve výsledném překladu řešit substitucí dialektu nebo podobným postupem (toto řešení by připadalo v úvahu například v literárním překladu, ve kterém by dialekt charakterizoval postavu – šlo by o funkční užití).

V souvislosti s konvencemi týkajícími se užití interpunkce v češtině a v angličtině stojí za zmínku užití středníků v originálním textu. Obecně je středník v angličtině⁶ interpunkčním znaménkem s poněkud odlišnou funkcí, než v češtině a jeho užití je v češtině poněkud řidší. Autor však středník také kvůli přehlednosti velmi často užívá jako oddělovací znaménko v rozsáhlejších výčtech, zejména pokud se v rámci jednotlivých položek objevují čárky. V některých případech byl středník zachován i v českém cílovém textu. Pro výraznější oddělení parentezí nebo osamostatněných částí výpovědi je často použita pomlčka (*dash*),⁷ jejíž užití je v češtině podobné, ale o něco méně časté. U psaní číslic je standardně použita desetinná tečka a jako oddělovač tisíců slouží čárka. Zajímavé je užití dvojtečky (*colon*),⁸ které se zde oproti typickému americkému úzu liší v tom, že část výpovědi následující po dvojtečce nezačíná velkým písmenem. Konvence pro užití dvojtečky i ostatní interpunkce se však mezi jednotlivými vydavatelstvími samozřejmě různí a tento rozdíl neměl v překladu žádný vliv.

⁶ Quirk a kol.: 1622

⁷ Quirk a kol.: 1629

⁸ Quirk a kol.: 1620

3.2 Neekvivalence a problémy v překladu

Typologie překladatelských problémů v této práci byla založena na členění (ne)ekvivalencí dle Bakerové,⁹ tedy rozdělení na úroveň slov, lexikálních jednotek vyšší úrovně (kolokace, frazeologismy), úroveň gramatickou (morfologie, syntax), úroveň textovou (se zaměřením na informační struktury vzhledem k charakteru jazykového páru) a konečně úroveň pragmatickou. Kapitola však bude strukturována spíše volně, protože zkoumané aspekty se do jisté míry prolínají.

Je také vhodné zmínit neekvivalenci fonologickou, na kterou upozorňuje Nordová.¹⁰ V angličtině má intonace významnou roli jako prostředek vyjadřování formálně syntaktických vztahů¹¹ a členění tematicko-rematických struktur, a tím pádem i jako prostředek koheze a koherence. To platí i u psaných textů, jelikož čtenář intonaci intuitivně vnímá při čtení (Nordová ovšem upozorňuje na subjektivitu tohoto vnímání). Autor tak v některých případech nepoužívá textové konektory (ať už konjunktivy či spojky), jelikož vztah mezi větami je zpravidla zřejmý z kontextu a při čtení textu je reflektován v suprasegmentální charakteristice věty. V češtině však převod asyndetického souvětí nebo sledu vět bez konektorů působil v některých případech poněkud stylisticky neobratně – bylo tedy vhodné vztahy formálně vyjádřit i přes celkovou snahu nepřidávat v překladu spojovací výrazy bezdůvodně a nenarušovat tak autorův střízlivý, suchý styl tam, kde ho bylo možné zachovat. Celkově bylo těchto změn málo a na stylistickém charakteru textu se nijak výrazně nepodepsaly (příklady níže).

V některých větách originálu pravděpodobně intonace podmíněná kontextem vyjadřuje členění informační struktury, které je v českém překladu vyjádřeno akutálním větným členěním. Příkladem je věta „The case of *the Muslim* who insults the Prophet is hardly considered and must have been very rare.“ Fonetická prominence bude soustředěna na zvýrazněné *Muslim*, takže bude zřejmá její důležitost v rámci celé jmenné fráze („The case of the Muslim who insults the prophet“). V češtině je v rámci přívlaskové vedlejší věty využito

⁹ Mona Baker, *In Other Words* (London: Routledge, 2010)

¹⁰ Nord: 123

¹¹ Quirk a kol.: 1622

aktuálního větného členění: „O situaci, *kdy Proroka urazí muslim*, se uvažuje zřídka a takové případy musí být velmi vzácné.“

Z hlediska lexikologie je jednou ze zajímavých charakteristik textu užití terminologie, zejména z oblasti práva a kulturních studií. Bylo samozřejmě třeba obezřetně zacházet s pojmy jako islamismus, fundamentalismus a extrémismus, ale jelikož má čeština ve většině případů výrazy ekvivalentní a autor klade důraz na jasné rozlišování a některé z nich přímo definuje, nebyly v této oblasti výraznější problémy. Právní termíny byly o něco problematičtější, protože kromě poměrně běžných výrazů z oboru soudnictví a trestního práva (*accuse, charge, conviction, trial, summary execution* atd.) se v textu vyskytuje několik termínů, které mají v kontextu islámu specifický význam. Při překladu jednotlivých užití tedy bylo přihlédnuto ke konkrétnímu a většinou omezenému kontextu. Takovým příkladem je „Some [extremist groups] even go so far as to dismiss some Qur’anic verses as ‘revoked’ or ‘abrogated.’“ Podle následující pasáže značí *abrogation* v koránu zrušení platnosti starších veršů a nahrazení verši novějšími:

The common notion of abrogation, that is, canceling of one law or code by another, is based on the idea that a new law is needed because of a mistake or shortcoming in the previous one. It is clearly inappropriate to ascribe a mistake in law-making to God, Who is perfect, and whose creation admit of no flaws.

However, in the Quran, the abrogating verses mark the end of the validity of the abrogated verses because their heed and effect was of a temporary or limited nature. In time the new law appears and announces the end of the validity of the earlier law. Considering that Quran was revealed over a period of twenty-three years in ever-changing circumstances, it is not difficult to imagine the necessity of such laws.¹²

Jelikož se nejedná o vyložení právního textu, většinou byla terminologie užitá v poměrně obecném smyslu a nemohlo a nemuselo tedy vždy být užito stejného ekvivalentu, který by byl použit v jednom z možných právních kontextů. V rámci právní teorie může ekvivalentem *abrogate* být anulovat, zrušit, odstranit, zničit¹³ nebo i abrogovat. Z „co-textu“ to však není zřejmé a odstíny významu tohoto slova v běžném právnickém užití, jako například kontrast s pojmem

¹² „How can there be abrogation in the Quran?“ SunniPath: The Online Islamic Academy, 30. 6. 2011 <http://qa.sunnipath.com/issue_view.asp?HD=7&ID=2656>

¹³ Marta Chromá, *Anglicko-český právní slovník* (Praha: Leda, 1998)

derogace, nevystanou v mysli nejen běžnému čtenáři, ale možná ani čtenáři právnicky vzdělanému, protože tato informace není cílem autorova sdělení. Relevantní je tedy hlavně výše uvedené vysvětlení výrazu *abrogate* v kontextu koránu a v souladu s ním byl tento výraz přeložen jako „nahrazené“. *Revoked* zde podle všeho žádný podobně speciální význam nemá, z možných významů „vzít zpět, odvolat, zrušit“¹⁴ tedy byl zvolen podobně obecný ekvivalent „odvolané“.

Dalším příkladem autorova volného a obecného zacházení s terminologií je „[America’s] refusal to *sign* the Kyoto accords.“ Dle oficiálních záznamů o Kjótském protokolu je známo, že Spojené státy signatářem jsou, ale smlouvu neratifikovaly.¹⁵ Autor tedy používá *sign* v obecném, nikoliv právnickém smyslu. V českém překladu bylo v tomto případě místo „podepsání“ použito pojmu „ratifikace“, jelikož odstraňuje určitou nejednoznačnost a význam přímo nemění, nýbrž pouze upřesňuje. Nejde přitom o velký zásah do textu ani z hlediska stylistického – jde o pojem v obecném smyslu srozumitelný a široké veřejnosti relativně dobře známý (zejména v kolokaci „ratifikace smlouvy“ apod.) O překladu termínu *jurisprudence* je zmínka v kapitole 3.3.2 v souvislosti s individuálními posuny.

Částku v tumánech (jde o jednotku běžně používanou pro vyjadřování cen, jeden tumán je deset íránských riálů) uvádí autor pro představu západního čtenáře také v amerických dolarech – konvertovanou dle oficiálního kurzu a také dle *open-market rate*. Tento pojem se v angličtině používá pro vyjádření tržní hodnoty měn, které nejsou volně obchodovatelné. Doslovně přeložená verze termínu se podle všeho v češtině neopoužívá, takže bylo užito opisného vyjádření „v přepočtu podle parity kupní síly“.

Autor také pro referenci k Arabskému poloostrovu a okolním státům důsledně používá výraz Middle East. Ačkoliv se doslovný překlad „Střední východ“ v češtině občas objevuje, jeho vymezení je dosti nejednoznačné a mnohem běžnější je ekvivalent „Blízký východ“. Pro překlad výrazu „conspiracy theorist“, v anglosaské publicistice poměrně frekventovanému (nejde o ad hoc

¹⁴ Ibid.

¹⁵ „Kyoto Protocol: Status of Ratification“, *United Nations Framework Convention on Climate Change*, poslední modifikace 28. 9. 2006, navštíveno 30. 7. 2011

<http://unfccc.int/files/essential_background/kyoto_protocol/status_of_ratification/application/pdf/kpstats.pdf>

konstrukci), byla možnost analytického (např. „zastánci/tvůrci konspiračních teorií“) a syntetického řešení („konspirační teoretici“). Pro zdůraznění lehké ironičnosti původního výrazu a zároveň udržení kondenzace byl zvolen o něco příznakovější tvar syntetický.

Na lexikální úrovni se také projevila výraznější nominalizace v angličtině a dosažení funkční ekvivalence v českém překladu pomocí verbalizovaného vyjádření. Typickým příkladem je „Responses in the Arabic press [...] *were an uneasy balance* between denial and approval,“ kde je použito verbonominálního predikátu. Význam zvýrazněného adjektiva, premodifikujícího nominální doplněk, je v české větě vyjádřen verbálním predikátem a adverbiem: „Reakce arabského tisku [...] *rozpačitě kolísaly* mezi zavrhujícím a souhlasným postojem.“ Další příklad ilustruje stejnou tendenci. Specifikace významu celé predikace je zde dosaženo premodifikací obligatorního objektu *view*: „Islam [...] *takes [...] a more pragmatic view* of societal and state relationships.“ V češtině je význam, který obsahuje anglická premodifikace, vyjádřen příslovečným určením a fráze *takes a view* je vyjádřena pouze slovesem: „Islám *nahlíží* na podstatu společenských a státních vztahů *poněkud pragmatictěji*.“

U lexikalizovaných idiomatických frází bylo zpravidla provedeno nahrazení jedním z příslušných ekvivalentů (např. *small wonder* – „není divu“). Fráze „make the news“, která v češtině ekvivalent nemá, byla přeložena v příslušném kontextu vhodnou parafrází: „The Muslim complaint is understandable, but it should be addressed to those who makes the news, not to those who report it.“ – „Stížnosti muslimů jsou pochopitelné, ale neměly by být adresovány médiím, nýbrž těm, o kterých zprávy pojednávají.“

Trochu odlišný postup byl použit u fráze „the capture of newspaper headlines“ – *headlines* byly přeloženy jako „titulní stránky“. Substituce nebyla provedena kvůli rozdílům v reáliích jako takových, ale kvůli odlišné idiomatickosti, ačkoliv nejde přímo o dva ekvivalentní frazeologismy. Jde o výrazy s odlišnou denotací, ale v tomto kontextu s podobnou konotací, takže jde v podstatě o tematický posun (viz 3.3.3). Věta „Many uninformed readers in the Western world got the impression that ‘to issue a fatwa’ was the Islamic equivalent of ‘to put out a contract’ – i.e. to target a victim and offer a monetary reward for murdering him.“ byla přeložena jako „Mnoho neinformovaných

čtenářů v západním světě získalo dojem, že vyhlášení fatwy je v islámském světě obdobou *vypsání odměny za zavraždění vybrané oběti*." V češtině je jediným přibližným ekvivalentem fráze *to put out a contract* sousloví „vypsat odměnu na něčí hlavu“, které je však téměř shodné s autorovým vysvětlením anglického idiomu. Nebylo tedy třeba zachovávat strukturu *idiom–vysvětlení* a stačilo parafrázovat český frazeologismus.

Jak již bylo zmíněno, expresivní lexikum se vyskytuje z drtivé většiny pouze v citacích. Zvýrazněná fráze ve větě citovaně z dopisu Americe „You are the nation who [...] choose to invent your own laws as you *will and desire*“ má expresivní a zároveň poněkud formální konotace. Tento typ lexikálních jednotek (*dazed and confused* apod.) je na rozhraní kolokace a frazeologismu a v češtině je nepoměrně vzácnější (např. typ „vědomí a svědomí“ v právnické terminologii), takže překlad používá frázi odlišnou, ale významově ekvivalentní, snad jen s méně formální konotací: „Jste národ, který si [...] vytváří své vlastní zákony, *jak se mu zamane*.“ Expresivně zabarvený je také autorem citovaný požadavek z dopisu Americe „[we want you] to *pack your luggage and get out of our lands*“ – kromě první idiomatické fráze (v překladu byla použita česká hovorová fráze „sbalit si“, která nemá obsazenou pravovalenčnickou pozici) je příznačné užití kolokviálního frázového slovesa (přesněji jde o *phrasal-prepositional verb*). Příznak hovorovosti je patrný v kontrastu s ostatními synonymy z příslušného paradigmatu: neutrální *leave, exit* nebo formálnější *depart*. České lexikum se vyznačuje odlišnou stratifikací a výraz s konotací ekvivalentní *get out* pravděpodobně neobsahuje. Silně expresivní výrazy jako „táhněte“ nebo „vypadněte“ intenzitu anglického *get out* poměrně citelně přesahují, takže bylo použito neutrálního „odejděte“, což by se dalo považovat za méně výraznou stylistickou nivelizaci (viz 3.3.4).

V citacích z hadísů najdeme archaické výrazové prostředky: „*he who throws himself off a mountain and kills himself will throw himself downward into the fires of hell for ever and ever*.“ Prvním nápadným rysem je archaická konstrukce „he who“, v náboženských textech obvyklá. Jelikož vzniklo mnoho různých sbírek hadísů a žádný autoritativní český překlad podobný ekumenickému překladu bible neexistuje, byla pro jazykovou referenci využita právě bible v ekumenickém překladu. Zmíněná fráze se v něm nejčastěji objevuje jako „kdo“ nebo „ten, kdo“. Další je fráze *for ever and ever* se silnou konotací

biblického jazyka. V náboženských textech (zejména v bibli) má zřejmě speciální význam a v českém ekumenickém překladu se objevuje jako „na věky věků“. Výsledná věta tedy zní „Kdo se svrhne ze skály vstříc smrti, svrhne se také na věky věků do plamenů pekelných.“ Českého ekumenického překladu bible bylo využito i u autorovy zmínky o doktríně „smiting the Amalekites“, přeložené jako „pobití Amáleka“, a u další biblické parafráze (překutí zbraní na radlice a vinařské nože – v originále *plowshares* a *pruning hooks*).

Ve větě „In their view, they had already driven the Russians out of Afghanistan in a defeat so overwhelming that it led directly to the collapse of the Soviet Union“ byla fráze „in their view“ přeložena pomocí personalizované gramatické konstrukce: „*Vždyť už přece* porazili Rusy v Afghánistánu tak drtivě, že se po jejich odchodu rovnou zhroutil celý Sovětský svaz.“ Předchází jí věta „They did not see it that way“ – „Oni to viděli jinak,“ která může fungovat jako uvození subjektivizované pasáže. Nešlo ani o svévolný zásah do stylu originálu, protože i v původní věta je subjektivizována (reflektuje hledisko bin Ládina a jeho následovníků), pomocí čehož je dosaženo ironického efektu. Patrné je to zejména v pasáži „defeat so overwhelming that it led directly to the collapse of the Soviet Union.“

Z hlediska gramatiky byly při překladu byly patrné odlišnosti ve vyjadřování modality v obou jazycích. Zatímco dispoziční modalita (*deontic/intrinsic*) je v obou případech realizována pomocí modálních sloves, u modality jistotní (*epistemic/extrinsic*) se kromě sémantiky jednotlivých sloves liší i modální výstavba věty: modální slovesa jsou jako prostředek vyjadřování jistotní modality v angličtině častější než v češtině, kde je místo nich často užito modálních adverbíí nebo částic.¹⁶ Z překladatelského hlediska jsou tedy zajímavější instance modality jistotní: „Usama bin Ladin and his Al-Qa'ida followers *may not* represent Islam [...] but they do arise from within Muslim civilization.“ Záporná forma epistemického modálního slovesa byla přeložena pomocí modální částice se zhruba stejnou mírou jistoty: „Usáma bin Ládin a jeho přívrženci z organizace Al-Káida *možná* nereprezentují islám [...] ale pocházejí z muslimské civilizace.“

¹⁶ Dušková et al.: 180-203

Podobným příkladem epistemického *may* je tato věta:

Sooner or later, Al-Qa'ida and related groups will clash with the other neighbors of Islam – Russia, China, India – who *may* prove less squeamish than the Americans in using their power against Muslims and their sanctities.¹⁷

Zde je na rozdíl od předchozího příkladu pravděpodobně vhodnější překlad *may* pomocí českého modálního slovesa, protože nedochází k dvojznačnosti mezi epistemickým a deontickým významem jako by tomu bylo v předchozí větě. Anglická konstrukce s kladným slovesem a záporným *less* byla převedena na pro češtinu přirozenější frázi se záporným modálním slovesem:

Al-Káida a skupiny s ní spřízněné se dříve či později střetnou s dalšími sousedy muslimského světa – s Ruskem, Čínou nebo Indií – kteří při použití síly proti muslimům a jejich svátostem *nemusí* být *tak* zdráhaví jako Američané.

Anglická modální slovesa disponují specifickými prostředky odkazování na minulost, které v češtině nemají strukturní ekvivalent.¹⁸ Nejlepším příkladem z textu je „Members of the Muslim sect known as the Assassins [...] *seem to have been* the first to transform [assassination] into a system and an ideology.” Ačkoliv *seem* je spíše považováno za lexikální sloveso (hraničící svou sémantikou s kategorií modálních sloves),¹⁹ tato konstrukce s pasivizovaným minulým infinitivem je obdobná konstrukcím s pravými modálními slovesy (*may have been*). V češtině by byl možný ekvivalent *zdá se, že*, ale jako přirozenější se opět jeví užití modální částice: „Členové muslimské sekty známé jako Asasíni [...] byli *pravděpodobně* první, kdo kolem [úkladné vraždy] vystavěli systém a ideologii.“ Podobně je tomu ve větě „Their task *might have seemed* daunting to anyone else, but they did not see it that way,” kde je *seem* plně lexikální a modalitu vyjadřuje *might*. V českém překladu se opět vyskytuje modální částice „možná“ a kromě toho bylo velmi specifické *daunting* přeloženo o něco neutrálnějším *nereálný*, které však má v tomto kontextu obdobný význam.

Z hlediska dispoziční modality byla zajímavá především věta „The answer *must* be a clear no.“ Jde o modální příznak záhodnosti (*obligation*) vyjádřený s vyšší intenzitou než by tomu bylo u *should*. Jak již bylo řečeno, dispoziční

¹⁷ Lewis: 140

¹⁸ Dušková et al.: 186

¹⁹ Dušková et al.: 187

modalita je i v češtině vyjadřována převážně pomocí modálních sloves. Mohlo by tedy být použito ekvivalentního *muset*. Vzhledem k neutrálnímu a odosobněnému stylu originálu však nebylo vhodné tuto možnost použít, protože by bylo nutné vyjádřit subjekt („Na to musíme odpovědět jednoznačným ne“). Ze stylistických důvodů tedy bylo použito generické fráze *je nutné*, která je v podstatě perifrází záhodnostní modality: „Na to *je nutné* odpovědět jednoznačným ne.“

Gramatická neekvivalence je patrná při překladu vět jako „Many uninformed readers in the Western world *got* the impression that to issue a fatwa was the Islamic equivalent of ,to put out a contract.““ Zvýrazněná slovesa jsou příkladem časové souslednosti – kategorie času u slovesa ve vedlejší větě (*was*) je závislá na čase věty hlavní. Časová souslednost se v češtině neuplatňuje. V překladu tedy bylo pro vedlejší větu použito přítomnosti i přes to, že predikátor hlavní věty je v préteritu: „Mnoho neinformovaných čtenářů v západním světě *získalo* dojem, že vyhlášení fatwy *je* v islámském světě obdobou vypsání odměny za zavraždění vybrané oběti.“

Zajímavý je překlad apozice „In 1991, the same year that the Soviet Union ceased to exist, [...]“ vedlejší větou: „V roce 1991, kdy došlo k rozpadu Sovětského svazu, [...]“ Udávání letopočtů v češtině se skládá z příslušné číslice a slova „rok“, je tedy odlišné od anglického úzu, kde se používá pouze číslice (spojení jako „in the year 1991“ by bylo považováno za interferenci). Druhý člen anglické apozice se skládá právě z koreferenčního *the same year*. Doslovný překlad by tedy nebyl vhodný a vedlejší přívlástková věta je v češtině v tomto užití běžná.

V textu se několikrát objevuje generické užití určitého členu s podstatným jménem v jednotném čísle: „[the practice and the cult] of *the suicide murderer*“ a v citaci Usámy bin Ládina „the weakness of *the American soldier*.“ V češtině je možná generická reference pomocí singuláru i plurálu, ale obvyklejší je druhý případ, který byl v těchto případech v překladu použit. Ve větě „A significant figure in these operations was *the suicide terrorist*“ však již není generický člen určitý pouze jednou položkou z paradigmatu gramatických prostředků pro vyjádření generické reference. Reference k celé třídě pomocí výběru jednoho „typického“ představitele je základním obrazem celé věty, čemuž nasvědčuje koreferenční „a significant figure“. Nahrazení „the suicide terrorist“ českým plurálem by téměř bezdůvodně zasáhlo do autorova stylu, a proto byla zvolena varianta „Klíčovou byla v těchto operacích postava *sebevražedného teroristy*.“

Mezi gramatické neekvivalence můžeme také řadit níže zmíněný překlad anglického perfekta nebo plusquamperfekta příslušným časem českým na základě rozdílných temporálních systémů, překlad anglických polovětných vazeb a konstrukce, které nemají v češtině strukturní ekvivalent (například anticipační *it*). Některé tyto jevy jsou zmíněny v kapitole 3.3.1.

Mezi angličtinou a češtinou existují významné rozdíly v prostředcích členění informační struktury v rámci aktuálního členění větného (anglicky *functional sentence perspective*). Ty vyplývají zejména z pevného pořádku slov v angličtině – oproti relativně volnému slovosledu v češtině si většinou angličtina musí poradit pomocí jiných konstrukcí, mezi něž patří třeba existenciálně-lokativní vazba *there is/there are*, takzvané cleft a pseudo-cleft sentences, konstrukce s anticipačním *it* nebo pasívum. Při překladu je tak třeba mít tyto rozdíly na paměti a vyvarovat se mechanického kopírování povrchové struktury originálu.

Příkladem rozdílnosti aktuálního větného členění na základě fixního slovosledu angličtiny je věta „Even among the jurists *who accept the authenticity of this saying*, there is disagreement.“ Jak je patrné z kontextu, rématem výpovědi zvýrazněné vztažné věty je fakt, že tito juristé příslušný výrok uznávají – nikoliv to, že uznávají tento výrok a ne jiný. Jmenná fráze „the authenticity of this saying“ je ze syntaktického hlediska objektem, který musí následovat sloveso a bude tak stát na konci této vedlejší věty. V češtině však můžeme sloveso umístit na konec věty a využít tak principu *end-focus*²⁰: „Dokonce i mezi těmi juristy, kteří pravost tohoto výroku uznávají, panují neshody.“ Dalším případem tohoto typu je věta „Bin Ladin and his followers clearly have no such concern“ a její překlad „Bin Ládin a jeho přívrženci takové obavy zjevně nemají.“ V angličtině je zde opět patrná nadřazenost pevného slovosledu nad tematicko-rematickým členěním.

Jedním z prostředků členění tematicko-rematické struktury v angličtině je pasívum. Informační členění věty „The same kind of terrorism was practiced by a number of European groups“ je stejné jako v českém překladu „Stejný druh terorismu praktikovalo mnoho evropských skupin.“ Ten ale na rozdíl od

²⁰ Baker: 145

angličtiny může díky volnějšímu slovosledu užít aktivní konstrukci (v pasívu by věta zněla příliš formálně a snad i nepřírozně). Pro kontrast lze uvést příklad pasíva, které nemá funkci FSP: „[They] must be seen in their own cultural, religious, and historical context.“ Jako ekvivalent anonymizační funkce bylo místo pasíva použito v češtině běžné konstrukce bez vyjádřeného subjektu: „Je třeba na ně nahlížet v příslušném kulturním, náboženském a historickém kontextu.“

Zajímavá je také věta „In the past, Muslims fighting against the West could always turn to the enemies of the West for comfort, encouragement, and material and military help.“ V překladu by bylo jednak nevhodné zachovat preponované časové adverbiale (v angličtině jde o adjunkt), ale především byl změněn slovosled i struktura celé věty. Kondenzovaná fráze „Muslims fighting against the West“ a předložková fráze „for comfort, encouragement, and material and military help“ byla spolu s časovým adverbiale převedena na vedlejší větu časovou: „Když v minulosti Muslimové bojující proti Západu potřebovali podporu, povzbuzení a hmotnou či vojenskou pomoc, mohli se vždy obrátit na nepřátele Západu.“ Réma výpovědi, které v anglické větě předchází syntakticky těžké předložkové frázi, je v češtině vyjádřeno hlavní větou a je umístěno na konci celého souvětí. Hlavní motivací pro toto rozhodnutí byly možné problémy s převodem předložkové fráze ve vazbě se slovesem („**turn to** the West *for* comfort [...]“), jelikož tato vazba nemá v češtině strukturní ekvivalent a zachování celé konstrukce v češtině by působilo nešikovně.

Také anglické existenciální a případně existenciálně lokativní vazby mohou být do češtiny překládány různými způsoby. „*There is* however another view“ bylo převedeno jako „*Existuje* však alternativní stanovisko“ – význam existenciální vazby je vyjádřen lexikálním slovesem. Podobně je tomu ve větě „In most other countries in the region, there are people who share our values.“ Existenciálně lokativní vazba je přeložena pomocí lexikálního slovesa: „Ve většině dalších zemích této oblasti *žijí* lidé, kteří sdílejí naše hodnoty.“

Hned několik překladatelských problémů se vyskytlo ve větě „There are a growing number of individuals and even some movements that have undertaken the complex task of introducing such institutions in their own countries.“ Anglická konstrukce obsahuje pre- i post-modifikovanou jmennou frázi, která je „pravým“ sémantickým subjektem věty (anglická gramatika používá v kontextu syntaxe termín *subject proper*) a vztažnou větu restriktivně modifikující obě

jmenné fráze. Rématem výpovědi je podle kontextu právě informace ve vztahné větě. V českém překladu byla použita věta jednoduchá, v níž je informace z restriktivní vztahné věty vyjádřena slovesem, protože nebylo třeba doslovně zachovávat sémantiku existenciální vazby a překládat ji pomocí lexikálního slovesa jako v předchozích případech. Bylo tedy možné zcela se vyhnout užití vedlejší věty: „Náročný úkol zavést podobné instituce ve svých zemích podstupuje stále více jedinců a dokonce i některá hnutí.“ Anglický předpřítomný čas je v češtině nahrazen přítomem – perfektum obsahuje příznak rezultativnosti a navíc je z kontextu zřejmé, že proces stále probíhá („a growing number of individuals“).

Podle Bakerové se aplikace pragmatického hlediska na ekvivalenci v překladu zabývá tím, jak jsou komunikáty použity v konkrétních komunikačních situacích a jak je účastníci komunikační situace v kontextu interpretují.²¹ Z hlediska pragmatické neekvivalence bylo při překladu významné zejména zacházení s reáliemi a presupozicemi, transkripce jazyků třetí kulturní sféry a některé další drobné ale důležité jevy, které většinou souvisí s rozdílnými stylistickými konvencemi.

Ve dvou případech bylo při překladu přistoupeno k vnitrotextovému vysvětlení. Prvním je zmínka o etymologii anglických slov *thug* a *assassin*. Původní anglická slova byla ponechána a do závorky byly doplněny jejich české ekvivalenty, přičemž byla zachována poznámka, že jde o slova anglická. Substituce by v tomto případě nebyla možná ani žádoucí – tato metajazyková informace je vázaná na konkrétní lexikální jednotky v konkrétním jazyce. S presupozicemi souvisí překlad zmínky o Timothy McVeighovi: „with reference of course to Oklahoma and Timothy McVeigh.“ Většina amerických čtenářů bude mít alespoň základní povědomí o atentátu v Oklahoma City a výraz *of course* navíc naznačuje autorův předpoklad, že osoba znalá souvislostí si tuto zmínku okamžitě spojí s předchozí informací. Pro českého čtenáře však půjde s velkou pravděpodobností o reálie mnohem vzdálenější, zvláště v takto zkratkovitém podání. Pasáž tedy byla doplněna o drobnou vysvětlivku, která čtenáři alespoň zhruba ujasní souvislost této reference s tématem (že šlo o atentát) a umožní mu

²¹ Baker: 217

snáze si informace dohledat: „samozřejmě s odkazy na Timothyho McVeigha a *atentát v Oklahoma City*.“ Přidání antiiluzionistických poznámek pod čarou či vysvětlivek bylo zavrženo, protože by kvůli velmi malému množství přidanych informací zbytečně zkomplikovaly a narušily stávající poznámkový aparát originálu.

Autor také několikrát odkazuje k ideologii „white supremacy“ a k „white militias“, tedy odnožím milicionářských hnutí které s prvně zmíněnou ideologií sympatizují. Tyto výrazy nemají v češtině ekvivalent a jsou původní v americkém kulturním prostředí. Odkazy k „white supremacy“ v textu mají různý charakter. U spojení „the neo-Nazi, white supremacist myth that Benjamin Franklin gave warning against the Jewish danger“ bylo přistoupeno k sémantické generalizaci (nahrazení obecnějším adjektivem „rasistický“). Tato ideologie nemá v češtině žádný ekvivalentní název, bude českému příjemci velmi pravděpodobně neznámá a jelikož jde pouze o letmou zmínku, opisné začleňování cizího slova do příslušné věty by vyžadovalo změnu celé konstrukce a soustředěovalo by čtenářovu pozornost jiným směrem než v originále. Spojení tedy bylo přeloženo jako „rasistický mýtus“, přičemž reference k *white supremacy* byla zachována v závorce v druhém případě, takže čtenář, který si bude chtít dohledat souvislosti, nebude o příslušnou referenci ochuzen: „American white supremacists and militias,“ přeloženo jako „američtí stoupenci bělošských rasistických hnutí (*white supremacy, white militias*)“. K úpravám došlo i ve větě předcházející: „Instead, they offer *other explanations*. These include American white supremacists [...]“ – aby bylo stylisticky vhodné ve výčtu zachovat životné subjekty (*white supremacists*), byla věta doplněna takto: „Místo toho nabízejí *jiná vysvětlení a potenciální pachatele*.“

Jelikož kulturní vzdálenost mezi třetí kulturní sférou a zdrojovou i cílovou kulturou překladu je z pragmatického hlediska víceméně shodná, není zpravidla nutné využívat v souvislosti s arabskými či muslimskými reáliemi explicitace nebo překladatelského vysvětlování, protože perspektiva českého příjemce bude obdobná jako perspektiva příjemce zdrojového textu. Při citaci názvů a jmen z arabštiny bylo však třeba transkripci přizpůsobit českým konvencím, jelikož anglofonní transkripce je v některých ohledech odlišná. Jak již bylo zmíněno v kapitole 3.1, transkripce užitá v tomto textu je v některých ohledech netypická –

užívá jednoho diakritického znaménka (*ā*) a symbolů ‘ nebo ’ pro arabské znaky a hlásky *ayin* a *hamza*, podobné českému rázu či anglické *glottal stop*. I když se transkripce s apostrofem (zpravidla nerozlišujícím různé typy arabských hrdelních hlásek) v některých českých publicistických textech objevuje, stále je častější vypuštění tohoto symbolu (tedy *šarí’a* namísto *šarí’a*). Apostrof ani podobná znaménka navíc nejsou v češtině původní a jejich přenesení mohlo působit více rušivě, než v anglickém textu, takže tyto znaky se v českém překladu neobjevují. Mezi jinými změnami je zajímavé například vyjádření kvantity samohlásky zdvojením *y* v angličtině, přičemž v češtině bylo využito přirozené diakritiky (*Hashīshiyya* v češtině jako *Hašišíja*). Kvantita samohlásek je totiž ve fonologii češtiny, na rozdíl od angličtiny, distinktivním rysem.

Při transkripci obvyklých jmen a výrazů, které se v publicistických korpusech objevují častěji, byly použity tvary považované za neobvyklejší nebo dostatečně obvyklé (*Al-Káida*, *Usáma bin Ládín*, *fatwa*). U výrazů méně obvyklých byla kromě výše uvedených změn provedena pouze příslušná nahrazení spřežek (například anglické „sh“ a české „š“) a byly zohledněny jiné prostředky pro vyjádření délky samohlásek, kterou v arabštině zajišťuje do angličtiny hůře přenosná diakritika (*Hashīshiyya* v češtině jako *Hašišíja*).

Interpunkční znaménko středník má v angličtině některá specifická užití a celkově se používá s vyšší frekvencí, než v češtině. Angličtina jej často využívá u asyndetických souvětí, kde nejčastěji nahrazuje souřadnou spojku *and*. Chybějící spojovací výraz je v angličtině suplován intonací.²² I přes to, že užití středníku je například v českém publicistickém stylu stále častější, středníky vyskytující se v asyndetických souvětích jako „The crusaders [...] were neither Americans nor Jews; they were Christians fighting a holy war...” nebo „Regular warfare had failed; it was time to try other methods“ (s implicitním *so* nebo *and* v hloubkové struktuře) byly zpravidla pocit'ovány jako přirozenější s čárkou. S tím v některých případech souvisely i příslušné další obměny (zejména formální vyjádření syntaktického vztahu): „křižáci nebyli ani Američané ani Židé, *nýbrž* křesťané, kteří vedli svatou válku“ a „Běžné válčení selhalo, *takže* bylo na čase vyzkoušet jiné metody.“

²² Quirk a kol.: 1622

Trochu odlišným příkladem je „My servant pre-empted me by taking his soul with his own hand; he will therefore not be admitted to paradise.“ Zde je vztah vyjádřen větným konektorem (konjunktem) a obě věty jsou spojeny středníkem namísto čárky. Toto užití je zejména ve formálnější angličtině běžné, ale v češtině bylo souvětí rozděleno na dvě oddělené věty se zachováním konektoru (*tedy*).

V citaci z „dopisu Americe“ se výčet středníkem oddělených položek z většiny skládá z holých infinitivů („to embrace Islam; [...]to stop supporting Israel [...]; to pack your luggage and get out of our lands“ atd.) Jednotlivé položky jsou syntakticky poměrně těžké, takže oddělení čárkami by nebylo vždy vhodné, a rozdělení na separátní věty by narušilo dynamiku sdělení. Středníky byly tedy z většiny zachovány, ale holé infinitivy byly zaměněny za věty vedlejší uvozené spojkou „aby“, tedy funkčním ekvivalentem parafráze imperativu (gramaticky jde o nepřímou řeč). Naproti tomu na straně 135 originálu jsou položkami v seznamu pouze více či méně rozvitě jmenné fráze:

They include world pollution and the refusal to sign the Kyoto accords; political corruption through campaign financing; privileging the “white race”; and, from the right, the neo-Nazi, white supremacist myth that Benjamin Franklin gave warning against the Jewish danger.²³

Jediná syntakticky komplexnější položka se nachází až na samém konci seznamu a je plně srozumitelná i po oddělení čárkou. Zachování středníku by zde postrádalo smysl a působilo by zbytečně příznakově až rušivě, takže středník byl v českém překladu nahrazen čárkou:

[...]znečišťování životního prostředí a odmítnutí ratifikace Kjótských protokolů, korupce spojená s financováním politických kampaní, privilegování „bílé rasy“. Z pravé strany spektra potom jde o neonacistický, rasistický mýtus, že Benjamin Franklin varoval před židovským nebezpečím.

V angličtině je také o něco běžnější užití pomlčky (*dash*), a to jak pro oddělení parentezí, tak pro oddělení osamostatněné části výpovědi, zejména pokud jde o samotné jádro sdělení. V češtině jsou však tato užití taktéž přirozená, takže pomlčky byly nahrazeny čárkami pouze pokud by jejich koncentrace v cílovém textu působila pro češtinu nepřirozeně. Vzhledem k typu a funkci textu

²³ Lewis: 135

a s tím související absenci nekonvenční či příznakové interpunkce nebylo užití ostatních interpunkčních znamének z hlediska překladatelské analýzy nijak významné.

Deixe v pasáži pojednávající o dopisu Americe byla i přes nesubstituovatelnou referenci ke zdrojové kultuře (USA) zachována, protože je z kontextu zřejmé, komu jsou citace adresovány. Anglické infinitivy („to embrace Islam“ atd.) byly nahrazeny vedlejší větou ve třetí osobě („aby přijali islám“), což je jednak český funkční ekvivalent tohoto užití infinitivu a kromě toho také plní funkci ujasnění reference, kterou samotný infinitiv nevyjadřuje. Pouze namísto úvodní citace „[the letter] enumerates in some detail various offenses committed not just by the government but also by the people of the United States and sets forth [...] ‘what we are calling you to do, and what we want from you’“ bylo použito parafráze „popisuje, co je od Američanů požadováno“, jelikož taková parafráze slouží jako lepší uvozovací konstrukce k následnému výčtu infinitivních spojení, která i v originále místo citací dopis parafrázují (pro ilustraci: „we are calling you to embrace Islam“ – „od Američanů je požadováno, aby přijali islám“). Jde také o jediný případ, kdy by zachování citace snad mohlo v překladu působit matoucím dojmem vzhledem k rozdílu v deixi. Opakovaná reference k Usámovi bin Ládínovi je na straně 134 originálu řešena pomocí reiterace celého jména:

Usama bin Ladin has made clear how he perceives the struggle by repeatedly defining his enemy as “Crusaders.” The Crusaders [...] were Christians fighting a holy war to recover the lost holy places of Christendom. A “letter to America” published in November 2002, and attributed to *Usama bin Ladin*, enumerates in some detail various offenses [...] ²⁴

V českém stylu by zachování koheze pomocí reiterace celého jména nebylo v daném kontextu stylisticky vhodné a při druhé zmínce bylo použito pouze příjmení „bin Ládín“.

Při formulaci cílového textu je také potřeba si uvědomit rozdílnost dalších jazykových norem a konvencí mezi češtinou a angličtinou. Například u desetinných čísel se v angličtině jako oddělovací znaménko používá *decimal point*, tedy „desetinná tečka“, namísto české desetinné čárky. Čárkou se v angličtině běžně oddělují tisíce, k čemuž v češtině může sloužit naopak tečka. Zde bylo obzvlášť nutné se vyhnout interferencím, protože při opisu symbolů zdrojového

²⁴ Lewis: 134

textu by mohlo dojít k zásadním faktickým chybám. Kromě toho byly částky v dolarech ve formátu „\$170,000“ nebo „\$3 million“ převedeny bez zachování znaku \$ jako „170 000 dolarů“, respektive „3 miliony dolarů“.

V českém stylu se také odlišně vyjadřují letopočty (viz výše) a desetiletí. V angličtině obvyklé „in the 1860s and ‘70s“ bylo vyjádřeno jako „v 60. a 70. letech 19. století“. Podobným příkladem rozdílných konvencí je uvádění názvů měst a států. Anglický model „in Peshawar, Pakistan“, používaný zcela běžně zejména u názvů amerických měst a příslušného státu v rámci USA (v textu například „Pittsburgh, Pennsylvania“; jinak často také pomocí zkratky státu: „Pittsburgh, PA“), byl převeden pomocí v české publicistice obvyklé konstrukce s premodifikujícím adjektivem: „v pákistánském Pěšávaru“, respektive „v pensylvánském Pittsburghu“. Kromě toho byl přizpůsoben pravopis (například jedno *n* v počeštěném adjektivu „pensylvánský“ nebo diakritika). Liší se také některé zvyklosti a pravidla pro psaní velkých písmen: adjektiva vzniklá derivací z proprií, víceslovné názvy, náboženství – *Islam* versus *islám*, v češtině *Židé* jako národ a *židé* jako příslušníci náboženské skupiny apod. Výjimkou je v tomto případě jednoslovné odkazování k proroku Mohamedovi jako k „Prorokovi“. Zde byla použita analogie s příkladem „Pražský hrad“ a „Hrad“ a podobné jednoslovné výrazy, které odkazují k proroku Mohamedovi, jsou psány s velkým počátečním písmenem. Motivací byla jednak konvence, které se drží i autor, tedy psát výrazy přímo odkazující k Prorokovi vždy s velkým písmenem, ale zejména snaha odlišit apelativum „prorok“ od propria „Prorok [Mohamed]“.

Stávající poznámkový aparát byl zachován, ale vzhledem k tomu, že tato práce se věnuje pouze jedné z kapitol, byly pro větší přehlednost místo vysvětlivek na konci celého textu použity poznámky pod čarou. Žádný další poznámkový aparát při překladu připojen nebyl a oněch několik málo překladatelských vysvětlivek bylo ponecháno v textu. Značka „...“ značící vynechání části textu v citacích byla přizpůsobena typografickým konvencím práce na „[...]“.

Z pragmatických důvodů bylo několikrát přistoupeno k překladatelské strategii vynechání (*translation by omission*). Vynechána byla například zvýrazněná část následující věty: „[D]o not force us to send you back *as cargo* in coffins.“ Překlad „abychom vás nemuseli posílat zpět v rakvích“ význam zachovává a doslovný překlad „jako náklad v rakvích“ či „v nákladovém prostoru

v rakvích“ by jen ubíral na důraznosti výhružky a nepřírozně větu rozměňoval. Ve větě „The new type of suicide mission in the strict sense of the word seems to have been pioneered by religious organizations like Hamas and Hizbullah“ byla v překladu vynechána informace, kterou vyjadřuje *new*. „Nový typ sebevražedné mise“ by byl nepřesný překlad, jelikož parafráze *of* konstrukce v originálu by byla spíše „nový typ [teroristické operace], tedy sebevražedná mise v pravém slova smyslu“ spíše než „nový typ sebevražedné mise“. O informaci, kterou vyjadřovalo *new* navíc příjemce nepřijde, protože je implicitně přítomna ve slovese: „Se skutečně sebevražednými misemi v pravém slova smyslu podle všeho *přišly* náboženské organizace jako Hamás nebo Hizballáh.“

3.3 Typologie posunů

Posuny lze považovat za nevyhnutelný průvodní jev překladu. Jelikož s výjimkou tzv. negativních posunů nejsou posuny považovány za chybný výkon a v mnohých případech je překladatel provádí záměrně, je třeba k nim přistupovat diferencovaně. Typologie zvolená pro jejich analýzu v této práci vychází z typologie Antona Popoviče²⁵, jak ji shrnul Ján Vilikovský:

1. *Konstitutivní posun* je nezbytný posun, k němuž dochází v důsledku rozdílů mezi oběma jazyky (originálu a překladu). Chápe se jako funkční a objektivní. Sem patří například reprodukce anglického systému gramatických časů ve slovenštině i češtině nebo naopak vidových příznaků při překladu do angličtiny.

2. *Individuální posun* je systémem individuálních odchylek motivovaných výrazovými sklony nebo idiolektem překladatele.

3. *Tematický posun* vzniká náhradou reálií, výrazových spojení a idiomů originálu prvky domácími. Tento postup favorizuje konotaci na úkor denotace a zpravidla se označuje jako substituce.

4. *Negativní posun* vzniká v důsledku nepochopení originál. Může být motivován neznalostí jazyka nebo nerespektováním pravidel ekvivalence a projevuje se nesprávným překladem nebo stylovým ochuzováním originálu.²⁶

Konstitutivní posun tedy většinou souvisí s aspektem langue – v rámci typologie ekvivalencí a neekvivalencí jde o veškeré subtypy související s jazykem jako systémem (tedy lexikální, gramatické, ortografické, interpunkční apod.) *Individuální posun* se potom týká zejména sféry parole, protože souvisí s idiosynkratickými rysy vyjadřování konkrétního překladatele. *Tematické posuny* jsou prostředkem pragmatické ekvivalence na úkor ekvivalence denotační. U kategorie *negativních posunů* hovoří Vilikovský o „informačním šumu“ a charakterizuje je jako překladatelské pochybení. Jelikož pro identifikaci negativních posunů je třeba posudku dalšího subjektu účastnícího se metakomunikačního procesu, následující oddíly se věnují pouze prvním třem typům. Na závěr budou zmíněny překladatelské tendence, na které upozorňuje Jiří Levý, jelikož tyto tendence s problematikou posunů úzce souvisí.

²⁵ Anton Popovič, *Teória umeleckého prekladu* (Bratislava: Tatran, 1975)

²⁶ Vilikovský: 44

3.3.1 Konstitutivní posun

Nejběžnějším typem posunů jsou tedy posuny konstitutivní a do této kategorie by spadalo mnoho jevů diskutovaných v kapitole 3.2. Typickým příkladem jsou překlady anglických polovětných vazeb: „Having overcome the superpower that they had always regarded as more formidable, they felt ready to take on the other.“ Participiální konstrukce zde vyjadřuje předčasnost a jelikož čeština nemá strukturní analog těchto polovětných vazeb²⁷ (přechodníky jsou ze současného pohledu archaické), byla v překladu použita vedlejší věta časová: „Když porazili supervelmoc, která pro ně vždy byla tou obávanější, měli dojem, že jsou připraveni postavit se té druhé.“

Podobným příkladem je minulé participium v následující větě:

A new phase in religious mobilization began with the movement known in Western languages as pan-Islamism. Launched in the 1860s and '70s, it probably owed something to the examples of the Germans and the Italians in their successful struggles for national unification in those years.²⁸

Zde není žádný příznak předčasnosti jako u předchozího příkladu a sémantický vztah ke zbytku výpovědi není zcela jasný (pravděpodobně jde o vztah kauzální – doba vzniku hnutí souvisí s vlivem událostí v Německu a Itálii – ale možný je i vztah aditivní). Informace vyjádřená polovětnou vazbou byla tedy vyjádřena jako věta hlavní, souřadně připojená k druhé větě hlavní. Tato forma může (na rozdíl od explicitně vyjádřené kauzality, např. pomocí *takže*) implicitně obsahovat obě možnosti a podobně jako u původní anglické věty závisí konkretizace vztahu mezi větami na kontextu a čtenářově interpretaci:

Další fáze náboženské mobilizace začala hnutím, které je v jazycích Západu známé jako panislamismus. *Objevilo se v 60. a 70. letech 19. století a* pravděpodobně částečně vycházelo z příkladu Německa a Itálie, které si tehdy úspěšně vybojovaly národní sjednocení.

Typickým prostředkem členění informační struktury v anglické větě je anticipační *it*. Příklad „It may well be that the present-day assassins will be similarly defeated“ není zcela typický, protože „it may well be“ je frazeologismus. Gramatická konstrukce je však stejná – *it* kataforicky odkazuje k závislé větě obsahové, uvozené spojkou *that*. Pro překlad byla zvolena fráze „je možné“ a

²⁷ Dušková et al.: 270

²⁸ Lewis: 127

vedlejší věta podmětná, pomocí které je zachováno aktuální větné členění (podmět je tedy umístěn za slovesem, což anglický slovosled nedovoluje): „Je docela dobře možné, že současní ‚asasíni‘ budou poraženi podobným způsobem.“ Takzvaného prázdného *it* je použito ve větě „Regular warfare had failed; *it* was time to try other methods.“ Typickým protějškem anglických vět obsahujících tuto formu užití zájmena *it* jsou české jednočlenné věty bezpodmětné: „Běžné válčení selhalo, takže *bylo na čase* vyzkoušet jiné metody.“ Při překladu věty s anticipačním *it* i druhé věty s prázdným *it* dochází ke konstitutivním posunům. Tato věta je také příkladem dalšího typického konstitutivního posunu v této jazykové kombinaci, a sice převodu gramatických časů do jiného temporálního systému. V překladu mizí příznak předčasnosti, jehož sémantika je stejně zřejmá z kontextu, a oba časy splývají v české préteritum.

Ve větě „If one looks at the historical record, the Muslim approach to war does not differ greatly from that of Christians“ bylo generické neurčité²⁹ zájmeno *one* nahrazeno konkrétním neživotným subjektem: „Historické záznamy ukazují, že přístup muslimů k válce se nijak výrazně neliší od přístupu křesťanů.“ Jde o konstitutivní posun. Nápadná je dále koheze pomocí zájmena *that*, které syntakticky funguje jako hlava postmodifikované jmenné fráze (antecedentem je *approach*). V češtině by sice bylo jedním z funkčních ekvivalentů užití ukazovacího zájmena s adjektivem v postpozici (*ten křesťanský*), ale ze stylistického hlediska je vhodnější použití lexikální reiterace.

3.3.2 Individuální posun

Překladatel by se měl zpravidla snažit minimalizovat vlastní subjektivizaci stylu cílového textu (ačkoliv Levý na to upozorňuje v souvislosti s uměleckým překladem,³⁰ je tato připomínka relevantní i u jiných typů textů), takže i v tomto překladu byla snaha tyto odchylky omezit. Příkladem individuálního posunu by snad mohl být například překlad věty „They left, dragging their corpses and their shameful defeat.“ Při překladu slovesa *drag* dochází k disperzi variant – je tedy k dispozici paradigma, ve kterém příslušné výběrové instrukce splňuje několik lexikálních jednotek: například *vléci*, *vláčet*, *táhnout*. Denotace by v kontextu této

²⁹ Quirk a kol.:387

³⁰ Levý: 61

věty byla u všech víceméně stejná a konotace také (*vléci* a *vláčet* snad o něco výrazněji asociují únavnost oné činnosti, ale vnímání konotací by se zde mezi jednotlivými rodilými mluvčími velmi pravděpodobně lišilo). Překladatel se často v podobných případech rozhodne podle kolokability (ta by byla již součástí výběrové instrukce), ale v tomto případě by kolokabilita povolovala všechny možnosti. Rozhodnutí pro jeden z těchto výrazů tedy nebylo motivováno objektivní výběrovou instrukcí, ale subjektivní preferencí překladatele. Podobným případem bylo rozhodování mezi ekvivalenty termínu *jurisprudence* – tedy *jurisprudence* či právní věda. V souladu s celkovým vyzněním textu byl zvolen snad o něco formálnější termín „*jurisprudence*“, ale stylistický příznak tohoto pojmu neměl na vyznění textu prakticky žádný vliv a použití obou by bylo akceptovatelné.

Výše zmíněná věta také užívá polovětné konstrukce se současným participiem. I když jde o citaci, která užívá příznakový jazyk, užití archaizujícího přechodníku přítomného by nebylo vhodné, takže konstrukce byla přeložena pomocí časového adverbiale (*na odchodu*), přičemž celá věta byla paratakticky připojena k větě předchozí: „[...]a na odchodu za sebou vláčeli své mrtvé a ostudnou porážku.“ Tento posun však lze považovat za posun konstitutivní.

3.3.3 Tematický posun

Jelikož v textu převažuje funkce informativní (referenční), jak je popsáno v kapitole 3.1, bylo by samozřejmě nesmyslné provádět substituci jak u reálií zdrojové kultury, tak u reálií třetí kulturní sféry. Tematické posuny se tedy v překladu objevují zřídka a spíše na rovině frazeologismů. Příkladem takového posunu by mohla být věta „These and other operations of the PLO were remarkably successful in attaining their immediate objective – *the capture of newspaper headlines* and television screens,“ přeložená jako „Tyto a další operace OOP velmi úspěšně splnily svůj bezprostřední účel: dostaly se na titulní stránky novin a televizní obrazovky.“ Kolokace *to capture headlines* by v doslovném překladu do češtiny zněla nepřírozeně, takže výraz *headlines* byl přeložen jako *titulní stránky*. Na úrovni lexikální jednotky *headlines* je v překladu patrná změna denotace o které mluví Popovič a Vilikovský, ale význam celé kolokace je

ekvivalentní. Posun zde funguje jako prostředek k zachování idiomatičnosti a významu celé fráze.

3.3.4 Překladatelské tendence podle Jiřího Levého

Levý v *Umění překladu* zmiňuje některé překladatelské tendence, kterých by si měl být překladatel při práci vědom. Ačkoliv se Levého výklad týká především uměleckého překladu, některé z těchto tendencí jsou relevantní i u textů neuměleckých. Levý uvádí *zobecnování, zlogičťování textu, vykládání nedořčeného a formální vyjadřování syntaktických vztahů*. Jako „psychologické tendence překladatelského procesu“ pak ještě zmiňuje *intelektualizaci a nivelizaci*.³¹

V překladu popularizačního textu má většina těchto tendencí poněkud jiný rozměr – „napětí“, které podle Levého umělecké texty ztrácí například explicitací syntaktických vztahů, není zpravidla v textech odborných či popularizačních zamýšleno. V tomto překladu bylo několikrát užito formální explicitace syntaktických vztahů, a to zejména doplňováním textových konektorů. Jak již bylo zmíněno, autor často používá krátké jednoduché věty bez příslušných „konjunktů“ (tj. *conjunctions* dle Quirka et al.), například spojené středníkem. Logický vztah mezi nimi je přitom pouze implicitní – zřejmý z kontextu a z myšlené intonace, která má v tomto ohledu v angličtině výraznější funkci. Přidáním větných konektorů bylo dosaženo stylistické přirozenosti, a jelikož funkce estetická absentuje, nebyly funkčně-stylistické aspekty textu nijak narušeny (viz 3.2). K zobecnění došlo například u překladu spojení „white supremacist myth“, zmíněného v kapitole 3.2.

Další relevantní tendencí je zejména stylistická nivelizace. Jelikož text popularizační zpravidla obsahuje určitou míru apelativnosti, je důležité neopomíjet stylistickou příznakovost jazyka originálu (pokud je identifikována jako funkční). Ačkoliv celkově je jazyk zdrojového textu poměrně neutrální, při překladu byla snaha stylistický charakter zachovat (to platí zejména pro specifický jazyk citací z koránu a hadísů). Možné to však nebylo v následujícím případě: „Followers of many faiths have at one time or another invoked religion in the practice of murder, both *retail and wholesale*.“ U zvýrazněné fráze nebylo

³¹ Levý 1998: 145-151

možné konotaci zachovat, jelikož výrazy s ekvivalentní denotací v češtině by nemohly být takto obrazně použity. Jelikož nebylo nalezeno žádné alternativní řešení, které by zachovalo konotaci originálu, bylo nutnou přistoupit ke zobecnění a tím i k nivelizaci originálu: „Mnozí věřící se na svou víru odvolávali při vykonávání vražd, *jak v malém tak ve velkém měřítku*.“

3.4 Metoda překladu

Pomocí analýzy vztahu mezi strukturou sdělení a sdělením v originálním textu byly stanoveny dominantní funkce textu a forma jejich vyjádření. Tato východiska sloužila pro stanovení invariantů a variantů, které potom ovlivňovaly definiční a výběrové instrukce při formulaci cílového textu.

V překladu bylo potřeba klást důraz na převažující informativní funkci originálu a její zachování v překladu. Kulturní fakta jsou totiž v knize tematizována a neslouží jen jako prostředek pro přenesení konotačního významu – důležitá je zejména denotace jednotlivých pojmů souvisejících s reáliemi, zejména s těmi ze třetí kulturní sféry (islámský svět). Z toho vyplývá, že veškeré reálie bylo nutné zachovat i za cenu toho, že si příjemce cílového textu některé informace bude muset dohledat, protože příjemce zdrojového textu se z tohoto hlediska nalézá ve stejné situaci – reálie islámského světa pro něj mohou být stejně vzdálené jako pro příjemce překladu. Jelikož se kniha zabývá i reáliemi Západu, zejména Spojených států amerických, bylo zde také třeba upřednostnit převod denotace a vyhnout se strategiím jako je substituce. Pouze některé presupozice originálu byly v překladu korigovány ojedinělými vnitrotextovými vysvětlivkami.

4. ZÁVĚR

Cílem první části práce bylo přeložit zvolený text z americké angličtiny do češtiny a zachovat jeho funkci se zvláštním důrazem na informativnost a reálie ze třetí kulturní sféry, tedy z islámského světa. Vybraná překladatelská rozhodnutí reflektuje komentář, který se zaměřuje na neekvivalence a překladatelské problémy obecně, na typologii posunů v překladu a na překladatelskou metodu. Kapitola pojednávající o problémech v překladu není dále členěna na podkapitoly, jelikož aspekty analýzy se do značné míry prolínají a členění na další oddíly by mělo za následek opakování již zmíněného. Podkapitoly jsou použity pouze u stručněji pojaté typologie posunů, jelikož ta také z většiny odkazuje k jevům již zmíněným kapitole předchozí, ale zkoumá je z odlišného hlediska.

BIBLIOGRAFIE

Primární zdroje

Lewis, Bernard. *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror*. London: Phoenix, 2004.

Slovníky a kodifikační příručky

Hartmannová, Věra a kol. *Pravidla českého pravopisu*. Olomouc: Olomouc, 1999.

Chromá, Marta. *Anglicko-český právní slovník*. Praha: Leda, 1998.

Lingea Lexicon 2002 verze 4.11 anglicko-český a česko-anglický. Lingea 2002.

Longman Dictionary of English Language and Culture. Harlow: Longman, 2000.

Gramatiky

Dušková, Libuše a kol. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006.

Grepl, Miroslav a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2003.

Quirk, Randolph a kol. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. New York: Longman, 1985.

Teorie překladu

Baker, Mona. *In Other Words*. London: Routledge, 2010.

Crystal, David a Derek Davy. *Investigating English Style*. New York : Longman, 1995.

Levý, Jiří. *Umění překladu*. Přel. Karel Hausenblas. Praha: Československý spisovatel, 1998.

Newmark, Peter. *About Translation*. Clevedon; Philadelphia; Adelaide: Multilingual Matters, 1991

Nord, Christiane. *Text Analysis in Translation*. Amsterdam: Rodopi, 1991.

Popovič, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1974.

Vilikovský, Ján. *Překlad jako tvorba*. Přel. Emil Charous. Bratislava: Ivo Železný, 2002.

Vrbová, A. *Stylistika pro překladatele*. Praha: Karolinum, 1998.

Jiné

„Kyoto Protocol: Status of Ratification.“ *United Nations Framework Convention on Climate Change*. Poslední modifikace 28. 9. 2006. 3. 7. 2011

<http://unfccc.int/files/essential_background/kyoto_protocol/status_of_ratification/application/pdf/kpstats.pdf>

„How can there be abrogation in the Quran?“ *SunniPath: The Online Islamic Academy*, 30. 6. 2011

<http://qa.sunnipath.com/issue_view.asp?HD=7&ID=2656>

Chamonikolasová, Jana. „Věcný text v české a anglosaské kultuře.“ *Tvůrčí psaní – klíčová kompetence na vysoké škole. Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Ed. Zbyněk Fišer. Brno: Doplněk, 2005.

Hasselgård, Hilde. 2004. „Modality.“

30. června 2011 <http://folk.uio.no/hhasselg/grammar/Week9_ch7b.htm>.